

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Elin Lidholm

Polisiär våldsutövning

- En studie om polisens befogenhet att bruka våld

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin för examen: period 1 HT2016

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund och problematisering	5
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.3 Metod	7
1.4 Perspektiv	9
1.5 Material och forskning	10
1.6 Disposition	12
1.7 Avgränsning	13
1.8 Terminologi	14
2 POLISENS LAGA BEFOGENHET ATT BRUKA VÅLD	15
2.1 Polislagen	15
2.2 Principerna om behov och proportionalitet	16
2.3 Polisens befogenheter	17
2.3.1 Polisiär bedömning	18
2.3.2 Försvarlighetsbedömningen	19
2.4 Enskildas skydd mot polisingrepp	19
2.4.1 Grundlag	20
2.4.2 Internationell rätt	20
2.5 Polisens rätt att skjuta	21
2.5.1 Hot om användande av skjutvapen	22
2.5.2 Skjuta i nödvärn	23
2.5.3 Skjuta vid laga befogenhet	23
2.6 Tjänstefelsansvar	25
3 NÖDVÄNSRÄTTEN	27

3.1	Allmänna grunder för ansvarsfrihet	27
3.1.1	Nödvärn	28
3.1.1.1	Putativt nödvärn	30
3.1.1.2	Försvarlighetsbedömningen	31
3.1.2	Särskilt om polisens ansvarsfrihetsgrund	31
3.1.2.1	Laga befogenhet	32
3.1.2.2	Försvarlighetsbedömning för polisen	32
3.1.3	Nöd	33
3.1.4	Excess	34
3.1.5	Bevisning	34
3.2	Förhållandet mellan de förvaltningsrättsliga och straffrättsliga bestämmelserna	35
3.2.1	De materiella skillnaderna	36
3.2.2	Den formella relationen	37
4	RÄTTSFALL MOT POLIS	38
4.1	Laga befogenhet – Högsta Domstolen	38
4.1.1	Polis tryckt upp flicka mot räcke	38
4.1.2	Polis prejade motorcyklist	39
4.1.3	Kommande avgöranden	40
4.2	Nödvärn – Högsta Domstolen	41
4.2.1	Man knivhögg tjuv	41
4.2.2	Man sköt rånare	42
4.3	Underinstanser - Polisskjutningar	42
4.3.1	Polis sköt mot bil med barn	43
4.3.2	Polis sköt man i benet	43
4.4	Underinstanser – Polisvåld	44
4.4.1	Polis sparkade man i skrev	45
4.4.2	Polis slog man i bakhuvudet	45
5	AMERIKANSKA POLISENS RÄTT ATT BRUKA VÅLD	47
5.1	Allmänt om amerikansk rätt	47
5.1.1	Delstater och domstolarna	47
5.2	Amerikanska polisens våldsanvändning	48
5.2.1	4th Amendment	48
5.2.2	Section 1983	49
5.2.3	Qualified immunity	49
5.3	Rättspraxis	51
5.3.1	Tennessee v. Garner	51
5.3.2	Graham v. Connor	52
5.3.3	Dödligt våld mot person i fordon	53
5.3.3.1	Scott v. Harris	53
5.3.3.2	Plumhoff v. Richard	54
5.3.3.3	Mullenix v. Luna	54

6 ANALYS	56
6.1 Polisens våldsbefogenheter	56
6.1.1 Rättspraxis	58
6.1.2 Domstolarnas tillämpning av gällande rätt	60
6.1.3 Slutsatser	61
6.2 Förhållandet mellan förvaltningsrätten och straffrätten	62
6.3 Polisens rätt att bruka dödligt våld	63
6.3.1 Dödligt våld i nödvärn	64
6.3.2 Tillämpning av gällande rätt	65
6.3.3 Slutsatser	66
6.4 Jämförelse mellan amerikansk och svensk rätt	67
6.4.1 Försvarlighetsbedömning vid dödligt våld	69
6.4.2 Slutsatser	71
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	72
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	77

Summary

Swedish police have been granted an authority to use force to maintain public order and safety besides preventing and prosecuting crime. The Police use of force is regulated in Article 10 of the Police Act and in the general grounds for exemption in Chapter 24 of the Penal Code. Since police violence has increased the last couple of years', questions have been raised regarding the right to use force. The number of victims to police shootings are three times as many compared to five years ago. Compared to USA the number of victims of police shootings are few. USA has had major issues regarding police misconducts and nearly 2 000 have been shot by the police during the past two years.

This thesis will focus on the right of the Swedish police to use force. The use of force is a violation of the constitutional protection of physical seizures and can only be allowed if the violation is justified by law. The aim of this thesis is thus to clarify under what circumstances such a violation can be justified. As an interesting comparison to the Swedish legal position, this thesis will also give an outlook on the American law regarding police use of force. Through the traditional legal method, with regards to the security of persons and the rule of law, this thesis has the purpose of defining Swedish law and to determine predictability in the field of police use of force. The principle of legality and the principle of predictability will be essential in this thesis.

The case law and the provisions will be presented in the thesis, followed by a study in the correlation between the two separate provisions. Some conclusions are reached after reviewing the legal framework, doctrine, cases and the legislative history. To establish a clear limit to when police force is prohibited has not been possible, every case needs to be decided individually with regards to the circumstances in each case. Although the presentation contains a description regarding which circumstances justify an act of police force. The lack of provision, precedent and guidance through the legislative history regarding the correlation between the different regulations in Swedish law has a negative effect on the predictability. The absence of Swedish precedents concerning police shootings is also a factor that is contributing to an uncertain legal position and complicates the possibility of predicting the application of law. In the analysis, certain conclusions are reached regarding the differences between Swedish and American law. There are several fundamental disparities concerning the legal systems, including the fact that USA, which is applying common law, has few stated provisions. The comparison between Swedish and American law has shown distinctions in the justifiableness assessment about the police use of deadly force. American law is shown to have a stricter view on the use of deadly force against fleeing suspects compared to Swedish law, but are more likely to allow the use of deadly force against a person who constitutes a threat to public safety.

Sammanfattning

Genom det statliga maktmonopolet har svensk polis tilldelats vissa våldsbefogenheter för att kunna upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt förebygga och förhindra brott. Polisens rätt att bruka våld regleras delvis i 10 § polislagen och delvis i de allmänna ansvarsfrihetsgrunderna i 24 kap brottsbalken. Senaste åren har frågan om polisens våldsbefogenheter aktualiserats allt mer i takt med en ökad våldsanvändning. Antalet personer som skjuts ihjäl av svenska polisen årligen är tre gånger fler än för fem år sedan. I jämförelse med USA är antalet polisskjutningar få. USA har haft stora problem med polisiär våldsutövning och närmare 2 000 personer har skjutits ihjäl av polis de senaste två åren.

Det är i den svenska polisens våldbefogenheter denna uppsats tar avstamp i. Våldsbefogenheten är en begränsning av det grundlagsstiftade skyddet mot kroppslig integritet som varje enskild åtnjuter och en sådan begränsning är endast tillåten om det finns stöd i lag. Denna uppsatsen syftar därför till att utreda när svensk polis får utöva våld och därmed inskränka individens skydd mot kroppsligt ingrepp. För att ge en intressant komparation till det svenska rättsläget kommer uppsatsen även göra en utblick i amerikansk rätt inom polisiär våldsutövning. Med hjälp av den rättsdogmatiska metoden och utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv är målet att kunna fastställa svensk gällande rätt samt se en förutsebarhet i vart gränsen för polisiär våldsutövning går. Legalitet- och förutsebarhetsprincipen som är nära sammankopplade till rättssäkerheten kommer att vara centrala i uppsatsens framställning.

Ett antal slutsatser om polisiär våldsutövning har dragits efter genomgång av lagstiftning, förarbeten, doktrin och praxis. Att dra en gräns för vad som är otillåten våldsanvändning har inte gått att göra då varje enskilt fall bedöms individuellt med hänsyn till omständigheterna. Under vilka förutsättningar polisiär våldsutövning är legitimerad har dock kunnat framställas. Det har även framkommit att avsaknaden av lagstiftning, prejudikat och vägledande förarbeten om hur förhållandet mellan de förvaltningsrättsliga och straffrättsliga våldbefogenheterna ska hanteras inom svensk rätt skapar en förutsebarhetsproblematik. Att det även saknas svenska prejudicerande domar avseende polisens skjutvapen användning bidrar till en osäkerhet i rättsläget och försvårar möjligheten att se en förutsebarhet i rättstillämpningen. I avslutande analysen av uppsatsen dras även slutsatser om skillnaderna mellan svensk och amerikansk rätt. Det finns flera fundamentala skillnader mellan de olika rättssystemen, bland annat att USA, som har ett system som bygger på common law, har få skriva lagar. Komparationen mellan svensk lagtext och amerikansk rättspraxis påvisar skillnader i försvarlighetsbedömningen avseende polisens användning av skjutvapen. Amerikansk rätt har till synes en strängare syn på dödligt våld mot flyende misstänkta brottslingar jämfört med svensk rätt men tillåter i större utsträckning att polisen använder skjutvapen mot personer som utgör ett hot mot allmänheten.

Förord

Tack till mamma, pappa, Johan och David för att ni alltid finns där för mig och för att ni har fått stå ut med min pluggångest under familjehögtider.

Särskilt tack till världens finaste vänner Alice och Sonia. Jag är så otroligt glad över att juristutbildningen fört oss samman.

Jag vill även rikta ett stort tack till min handledare Ulrika Andersson. Dina goda råd och konstruktiva tips har varit till stor hjälp i arbetet med denna uppsats.

Lund, den 2 januari 2017

Elin Lidholm

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EDMR	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
FAP	Föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt juridiskt arkiv
PolL	Polislag (1984:387)
Prop.	Regeringens proposition
RF	Regeringsformen (2011:109)
RÅ	Riksåklagaren
SKunG	Kungörelse (1969:84) om polisens användning av skjutvapen
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TR	Tingsrätten

1 Inledning

När den svarta, obehäpnade tonåringen Michael Brown sköts ihjäl av en polis i Ferguson, Missouri blev det starten på omfattande protester och upplopp över hela landet. Brown och hans vän hade vandrat tillsammans i staden när de blivit stoppade av en polis. Vittnen menade att Brown stod med båda händerna höjda över huvudet när polisen sköt honom. I brist på bevisning kunde polisen inte åtalas för något brott.¹ Året därpå dödades ytterligare 991 personer och år 2016 sköts 957 personer till döds av amerikansk polis.² Polismåld har därför av förklarliga skäl varit ett omdiskuterat ämne i landet.

Inspirationen till detta arbete fick jag under en kurs på Suffolk University Law School i Boston som heter *Police Misconduct*. Kursen behandlade den svårtolkade regleringen av polisens våldsbefogenheter i USA. Den belyste problematiken med det höga antalet dödskjutningar av polisen som främst drabbar minoriteter i fattiga områden.³ I samband med kursen väcktes ett intresse av att utreda den polisiära våldsutövningen i Sverige. Vid efterforskning om polisens användning av dödligt våld framkom det tydligt att dödsskjutningar av polis i Sverige har ökat drastiskt de senaste åren. Sedan 2013 har sammanlagt tolv personer skjutits till döds av svensk polis, varav tre personer år 2016.⁴ Tidigare år var snittet på antal dödskjutningar av polis under en per år.⁵

Antalet offer för polisskjutningar i Sverige är lågt i förhållande till USA, även med beaktan av att USA har drygt 315 miljoner⁶ fler invånare än Sverige. Det går dock inte att förneka att dödsskjutningar av svensk polis ökar.

1.1 Bakgrund och problematisering

I och med att den polisiära våldsutövningen har uppmärksammats de senaste åren har frågan om polisens befogenheter aktualiserats allt mer. Uppsatsens

---

¹ Nunes (2015), s. 1811-1813.

² "Fatal force", en sammanställning hur många personer som skjutits till döds av amerikansk polis, tillgänglig via: <https://www.washingtonpost.com/graphics/national/police-shootings-2016/> & <https://www.washingtonpost.com/graphics/national/police-shootings/>

³ Walker & Achbold (2014), s. 6-7.

⁴ "Hur ofta använder polisen skjutvapen?", tillgänglig via: <https://polisen.se/Om-polisen/Sa-arbetar-Polisen/Polisens-befogenheter/Polisens-ratt-att-anvanda-skjutvapen/Hur-ofta-anvander-polisen-skjutvapen--/>. Artikel "Dödligt polismåld vanligare – polisen väljer ny väg", tillgänglig via: <http://www.svd.se/dodligt-polismald-vanligare-i-sverige>

⁵ Rapport: Polisens användning av skjutvapen och eventuella behov av åtgärder, s. 20 – snittet för perioden 2003-2011 var 0.67 döda per år.

⁶ Befolkningsstatistik från 2015, tillgänglig via: <http://www.globalis.se/Statistik/Befolkningsantal>

huvudfokus kommer att vara att utreda svensk rätt men utrymme ges även till den amerikanska lagstiftningen inom polisär våldsutövning.

Svensk polis har genom det statliga maktmonopolet tilldelats vissa våldsbefogenheter för att kunna utöva uppgifter med stöd av samhällsintresset, såsom att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Våldsbefogenheten utgör ett intrång i den enskildas rätt till kroppslig integritet och våldet får därför endast användas om lagen stödjer det. Polisens rätt att utöva våld är dels en förvaltningsrättslig befogenhet, även kallad *laga befogenhet*, och regleras i 10 § PoL.⁷ En polis har därtill samma rätt som andra enskilda att använda våld i nödvärn och nödsituationer enligt de straffrättsliga bestämmelserna i 24 kap 1 och 3 §§ BrB, för att försvara sig själv men även för att försvara andra.⁸ Att den polisiära våldsbefogenheten delvis är förvaltningsrättslig och delvis straffrättslig kan framstå som komplicerat. En väsentlig skillnad mellan bestämmelserna är att brottsbalkens regler om nödvärn är extensivare och omfattar allt våld som inte är *uppenbart oförsvarligt*, medan 10 § PoL reglerar våldsanvändning som med hänsyn till omständigheterna är *försvarligt*.⁹ Huvudsakligen kommer denna uppsats att belysa vilka förvaltningsrättsliga och straffrättsliga befogenheter polisen har vid våldsutövning, men även en studie i hur regleringarna förhåller sig till varandra vid eventuell regelkonkurrens kommer att framställas.

Enligt svensk rätt ska en polis alltid undvika våld. Om andra utvägar för att lösa en tjänsteuppgift finns ska det minst ingripande alternativet alltid väljas. Skjutvapen är den farligast och mest ingripande hjälpmedlet en polis har att tillgå. Att bruka skjutvapen ska därför endast tillgripas om det är absolut nödvändigt och inga mindre ingripande medel är tillgängliga.¹⁰ Polisens användning av skjutvapen regleras, utöver våldsbefogenheterna i PoL och BrB, i SkunG.¹¹ För att utreda när polisen har rätt att bruka dödligt våld mot enskilda kommer den polisiära lagstiftningen och rättspraxis inom skjutvapenanvändning särskilt att behandlas.

Det amerikanska rättssystemets främsta rättskälla är rättspraxis eftersom landet tillämpar *common law*. Eftersom landets femtio delstater har enskild regleringsmakt finns det dessutom femtio olika rättssystem. Amerikanska rätt kan därför i vissa avseenden vara svårtolkad.¹² I framställningens avslutande del kommer en utblick i amerikansk rätt att genomföras för att utreda på vilka grunder polisen har rätt att bruka våld mot enskilda.

---

⁷ Boucht (2011), s. 19-21.

⁸ Norée (2004), s. 11-12.

⁹ Westerlund (2009), s. 19-20.

¹⁰ Norée (2011), s. 141.

¹¹ Boucht (2011), s. 216.

¹² Bogdan (2003), s. 128-131.

1.2 Syfte och frågeställning

Mitt syfte med denna framställning är att utreda rättsläget avseende svenska polisens rätt att bruka våld. Målet är att undersöka förutsebarheten i bedömningen av var gränsen för polisiärt våld går samt att utreda under vilka förutsättningar polisen har rätt att använda våld mot enskilda. Polisens användande av skjutvapen kommer särskilt att behandlas i framställningen för att ge en inblick i på vilka grunder polisens farligaste och mest ingripandet våldsmedel får brukas mot enskilda.

I syfte att ge en intressant inblick i ett annat lands rättsläge gällande polisiär våldsanvändning och med förhoppning om att därigenom bättre förstå den svenska regleringen kommer jag i en del av uppsatsen att behandla amerikansk rätt. USA har haft stora problem med polisiär våldsanvändning och den amerikanska polisen har skjutit ihjäl tusentals människor de senaste åren vilket har fått stor medial uppmärksamhet. En inblick i det komplexa amerikanska rättsläget inom polisiär våldsutövning hoppas jag kan bidra med en intressant kontrast till det svenska rättsläget.

För att kunna uppfylla mitt syfte med uppsatsen har jag valt att besvara ett antal frågeställningar. Dessa är uppställda genom två huvudfrågor med tillhörande bifrågor:

1. När har svenska polisen, enligt förvaltningsrättsliga- och straffrättsliga regler, rätt att bruka våld mot enskilda?
  - Hur förhåller sig bestämmelserna i polislagen och brottsbalken till varandra?
  - När har polisen, enligt lag och praxis, rätt att bruka dödligt våld mot enskilda?
2. Hur skiljer sig rätten för svenska polisen att bruka våld mot amerikanska polisens rätt att bruka våld?
  - Skiljer sig försvarlighetsbedömningarna åt vid användande av dödligt våld mot enskilda?

1.3 Metod

Huvudsakligen kommer jag använda mig av den traditionella *rättsdogmatiska metoden* för att uppfylla syftet med denna uppsats. Den rättsdogmatiska metoden syftar till att beskriva rättsområdets gällande rättsregler och struktur, vilket kan omfatta rättsfallsanalys och beskrivning av utländsk rätt. Att utveckla ståndpunkter som rättfärdigar och kritiserar olika delar av gällande rätt och

samtidigt beskriva rättens yttre system är karaktäristiskt för metoden.¹³ Det främsta målet är att i slutändan kunna fastställa gällande rätt och att genom det kunna förutspå vad en domstol skulle kunna döma i liknande fall.¹⁴ Rättsdogmatiken kan även nyttjas för att framställa kritik av rättsläget och föreslå förändringar.¹⁵

För att utreda rättsläget på bästa sätt kommer en del av uppsatsen att utgöras av en *rättsfallsstudie* avseende mål där poliser varit personligt åtalade för otillåten våldsutövning i tjänst. En sådan studie tar med fördel utgångspunkt i avgöranden från HD eftersom de är prejudicerande. Rättsdogmatiken bestäms av användandet av rättskällor, vilket i sig görs i enlighet med rättskälleläran. Rättskälleläran innefattar nödvändigtvis inte enbart den lära som HD och övriga prejudikatinstanser tillämpar utan kan även anses vara den lära som tillämpas i första instans.¹⁶ Därför kommer en del av rättsfallsstudien att bestå av praxis från högsta instans för att utröna gällande rätt, men även ett antal avgöranden från underinstanser för att ge en inblick i hur gällande rätt tillämpas.

I fjärde delen av uppsatsen avser jag att utreda det amerikanska rättsläget avseende polisens rätt till våld. I studien kommer en fortsatt rättsdogmatiks metod präglad innehållet i vilken jag avser att beskriva gällande rättsregler samt redovisa en rättsfallsstudie. Jag kommer att göra en jämförelse mellan svenska och amerikanska rättsläget inom polisiär våldsanvändning för att ge en intressant inblick i vad som skiljer de respektive lagsstiftningarna åt. Min avsikt är inte att göra en komparation mellan rättssystemen och dess grundläggande karaktärer utan enbart mellan det specifika rättsområde som uppsatsen syftar till. Enligt Bogdan är komparativ rättskunskap först av relevans när *syftet* med arbetet är att utreda likheter och olikheter mellan rättsordningar.¹⁷ Den komparativa metoden kräver mer än enbart en studie av utländsk rätt, eller för den delen en parallell studie av två eller flera rättssystem. Den går istället ut på att jämföra olika rättssystem och försöka förstå likheter och skillnader mellan dem. Komparativa metoden behöver inte nödvändigtvis ha ett vetenskapligt värde eftersom utländska källor inte är bindande i Sverige. Metoden kan å andra sidan ha ett värde av intresse för kunskap eller till och med fylla ett rent praktiskt syfte eftersom många länder studerar andra länders rättssystem för att eventuellt försöka efterlikna.¹⁸ Eftersom mitt främsta syfte är att klargöra när svenska polisen får bruka våld kommer arbetet i stort inte speglas av en komparativ metod utan snarare ett inslag av en komparativ utblick.

---

¹³ Peczenik, SvJT 2005, s. 250.

¹⁴ Gunnarsson & Svensson (2009), s. 91-99.

¹⁵ Korling & Zamboni (2013), s. 24.

¹⁶ Sandgren, TfR 2005, s. 649 och 651.

¹⁷ Bogdan (2003), s. 21-22.

¹⁸ Korling & Zamboni (2013), s. 141-142.

1.4 Perspektiv

Rättsdogmatiken konstruerar ett normativt system som ger innebörd åt lagar och domar, utan den hade rättsordningen förmodligen framstått som primitiv. Den är en viktig del i att kunna utläsa *förutsebarhet*, vilket innebär *rättssäkerhet* för enskilda, samt en *rättstrygghet* som innebär en effektiv kontroll av myndigheters beslutsfattande.¹⁹

Enskilda har rätt att skyddas mot kroppsliga ingrepp enligt svensk grundlag. Polisens våldsanvändning är ett undantag till detta skydd. Maktutövning anses enligt lagstiftaren vara av vikt för att polisen ska kunna utföra sina samhällsviktiga uppgifter, så som att förebygga och förhindra brott, upprätthålla allmän ordning och säkerhet.²⁰ Samtidigt är det av stor betydelse att denna maktutövning kontrolleras, vilket är en följd av de förväntningar på rättssäkerhet och förutsebarhet som enskilda ska kunna ställa i en demokratisk rättsstat. Därför finner jag det viktigt att i framställningen utgå från ett *rättssäkerhetsperspektiv*. Rättssäkerhet kan beskrivas som ett sätt att åstadkomma ordning och säkerhet genom rättsnormer, bringa förutsebarhet samt motverka godtycklighet i den statliga maktutövningen.²¹

Av regeringsformens första kapitel framgår att offentlig makt är bunden av tre allmänna principer: likhetsprincipen, legalitetsprincipen och objektivitetsprincipen. Dessa ämnar att garantera opartiskhet och saklighet i den offentliga förvaltningen och därmed stärka skyddet för den kroppsliga integriteten.²² Legalitetsprincipen anger en princip om maktutövningens normbundenhet, att den offentliga makten utövas under lagarna.²³ Den ger uttryck för ett krav på föreskrift med preciserat innehåll.²⁴ Principen kan liknas vid ett krav på förutsebarhet och kan därför kopplas till rättssäkerhet. Legalitetsprincipen är vad straffrätten bygger på, en handling utgör inget brott om det inte finns stöd i lag.²⁵ Syftet med denna framställning är bland annat att utreda gällande rätt, dvs vad lagen säger och hur domstolarna dömer. Legalitetsprincipen kommer därför vara vägledande genom detta arbete.

Som nämnts tidigare regleras svenska polisens befogenhet att använda våld både straffrättsligt och förvaltningsrättsligt. För att kunna utföra en tillfredsställande studie inom nämnda rättsområde behöver arbetet därför ha både ett straffrättsligt

---

¹⁹ Jareborg, SvJT 2004, s. 4-5.

²⁰ SOU 1982:63, s. 37-38.

²¹ Taxell (1976), s. 11-12.

²² Norée (2000), s. 66-67. Se även prop. 1975/76:209, s. 151-153.

²³ Sterzel (1998), s. 40. Legalitetsprincipen regleras i 1 kap 1 § st. 3 RF.

²⁴ Leijonhufvud m.fl. (2015), s. 28.

²⁵ Norée (2008), s. 39.

perspektiv och ett offentlighetsrättsligt perspektiv. Boucht betecknar denna kombination av olika rättsområden som *polisrätt*, vilket enligt honom innefattar alla de rättsnormer som rör den polisiära verksamheten.²⁶

1.5 Material och forskning

För att kunna uppfylla syftet med framställningen, genom ovan angivna metod, kommer jag använda mig av traditionella rättskällor, så som lagtext, förarbeten och prejudikat. Även avgöranden från lägre instanser kommer behandlas för att ge en insyn i hur gällande rätt tillämpas. I framställningen av gällande rätt, i kapitel två och tre, har underlag i största möjliga mån tagits från lagförarbeten. För att ge en utökad förståelse har även litteratur och doktrin redovisats.

Det befintliga forskningsläget inom svensk polisiär våldsutövning är inte särskilt omfattande. Erik Sjöholm har skrivit om polisens våldsbefogenheter i den äldre polislagstiftning, bland annat i verket *När och hur får polisen ingripa* (1974). Även om framställningen är från innan polislagens tillkomst är den ändå relevant i förhållande till nödvärn. Från tiden efter den nuvarande polislagens ikraftträdande har Annika Norée²⁷ och Johan Boucht²⁸ varit särskilt framträdande inom svensk forskning. I flera avseenden skiljer sig deras forskningresultat åt, vilket indikerar att rättsläget inte är helt fastställt. Deras respektive forskning ger en heltäckande bild av polisens våldsbefogenheter och de har refererats till i både förarbeten och utredningar. I denna uppsats kommer därför både Bouchts produktion *Polisiär våldsanvändning* (2011) samt Norées verk *Laga befogenhet: polisens rätt att använda våld* (2000), *Polisers rätt till våld* (2008), *Polisens rätt att skjuta* (2004) och *Polismål: När poliser är de misstänkta* (2011) att användas som underlag.

Nils-Olof Berggren och Johan Munch har i deras verk *Polislagen. En kommentar* kommenterat samtliga paragrafer i polislagen. Detta verk har i viss omfattning använts som underlag i denna uppsats för att bättre förstå de förvaltningsrättsliga reglerna. Även Gösta Westerlunds²⁹ verk *Polisens vapenanvändning* (2009) kan särskilt nämnas då han i sitt arbete haft särskilt fokus svenska polisens användning av skjutvapen.

Beskrivningar om hur den förvaltningsrättsliga regleringen förhåller sig till den straffrättsliga regleringen har saknats i förarbeten varpå doktrin har utgjort den huvudsakliga källan i avsnitt 3.2. Boucht har i sin avhandling tillägnat ett avsnitt

---

²⁶ Boucht (2011), s. 20-21.

²⁷ Jur. dr, docent i straffrätt vid Stockholm universitet.

²⁸ Adjungerad professor i straffrätt vid Karlstad universitet.

²⁹ Jur. dr, lektor i straffrätt vid Göteborgs universitet.

helt åt den frågeställningen. Att polisen omfattas av samma nödvärnsrätt som andra enskilda har konstaterats i förarbeten men vidare diskussion har inte bedrivits i någon större utsträckning. Norée konstaterar samma faktum men Boucht är av en annan uppfattning i frågan. Boucht anser att det är problematiskt att bedöma polisen som enskild eftersom de ofta sätts i kritiska situationer just på grund av sin yrkesroll. Detta kommer att behandlas vidare i avsnitt 3.1.2 och 3.2.

Inom straffrätten har omfattande forskning gjorts på rättsområdet nödvärn och nöd. I samtliga verk har polisens nödvärnsrätt tagits upp, i vilka samtliga författare har konstaterat att polisen åtnjuter samma rätt som enskilda, men huvudsakligen har litteraturen behandlat enskildas rätt till nödvärn. Några särskilt framstående namn inom straffrätten är Petter Asp, Magnus Ulväng och Nils Jareborg som skapat verket *Kriminalrättens grunder*, i vilken nöd- och nödvärnsrätten har fått stort utrymme. Lena Holmqvist, Madeleine Leijonhufvud, Per Ole Träskman och Suzanne Wennberg har utförligt kommenterat brottsbalkens alla paragrafer i *Brottsbalken: en kommentar*. Boken har använts som underlag i uppsatsen för att ge en fördjupad förståelse för nöd- och nödvärnsregleringen. Nils Jareborg har även med sina böcker *Straffrättens gärningslära* och *Allmän kriminalrätt* bidragit till forskningen inom nödvärnsrätt.

USA är ett common law land, i vilken rättspraxis är den centrala delen av gällande rätt. Rättspraxis har därför varit det huvudsakliga materialet i arbetets fjärde kapitel. Eftersom gällande rätt är i ständig rörelse har jag varit försiktig vid val av litteratur och doktrin. Norée har väldigt kortfattat beskrivit huvuddragen för amerikansk polisiär våldsbefogenhet i sin avhandling "Laga befogenhet". I övrigt har det inte framkommit några framställningar i vilka svensk och amerikansk rätt har jämförts avseende detta specifika rättsområde. Som nämnts tidigare är detta ett aktuellt och omdebatterat rättsområde i USA vilket har bidragit till att flera juridiska artiklar publicerats i *law reviews*³⁰ under året. Flertalet artiklar, av bland annat juridikprofessorer och docenter, har använts som underlag i detta arbete.

Urvalet av svenska domar från underinstanserna har baserats på aktualitet. Jag har genom efterforskning på databasen Infotorg tagit fram de senaste domarna från 2016 som jag kunnat finna för att ge en aktuell bild av domstolens tillämpning av gällande rätt. Vid val av rättspraxis i denna framställning har urvalet baserats på vad som i litteratur, doktrin och akademiska artiklar har framställts som *vägledande* rättsfall. Samtliga Supreme Court avgöranden som

---

³⁰ Law review, eller law journal, är en akademisk tidning som fokuserar på juridiska problem, oftast publicerad genom ett universitet eller genom amerikanska advokatsamfundet.

finns med i denna uppsats har belysts i akademiska artiklar. Domarna lyftes även fram som centrala under kursen *Police Misconduct* vid Suffolk University Law School i Boston som handleddes av professor Karen Blum - en av USA:s ledande experter inom polisiär våldsutövning.

1.6 Disposition

Arbetet utgörs av fem delar som syftar till att ge en tillfredsställande kartläggning av rättsläget avseende polisiär våldsanvändning. I uppsatsens inledande kapitel kommer jag att utreda vilka förvaltningsrättsliga bestämmelser och principer som gäller för polisens våldsutövning i polislagen för att ge en bild av gällande rätt inom området polisiär våldsutövning. Det grundlagsstadgade skyddet mot kroppsligt ingrepp och den europeiska konventionens skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna kommer att behandlas för att utreda under vilka förutsättningar en inskränkning i enskildas skydd mot polisangrepp får förekomma. Även kungörelse (1969:84) om polisens användning av skjutvapen kommer att redovisas närmare för att särskilt utreda när polisen har rätt att använda skjutvapen mot enskilda. Detta för att belysa under vilka omständigheter dödligt våld anses rättfärdigat. Sista delen av kapitlet utgör en redogörelse för ansvar för tjänstefel vid myndighetsutövning för att tydliggöra att polisen kan bli straffansvarig för otillåten tjänsteutövning.

Andra delen av uppsatsen kommer att behandla det straffrättsliga skydd, genom de allmänna ansvarsfrihetsgrunderna i 24 kap BrB, som polisen, precis som andra medborgare har, att använda våld. Nödvärnsrätten kommer särskilt att åskådliggöras men även andra straffrättsliga ansvarsfrihetsgrunder såsom laga befogenhet, nöd, excess och putativt nödvärn kommer redogöras för att ge en insyn i gällande rätt. Sedan kommer en utredning av hur den förvaltningsrättsliga regleringen och den straffrättsliga regleringen förhåller sig till varandra att presenteras. Olika ståndpunkter från doktrin kommer då att särskilt behandlas för att kunna utreda rättsläget.

I tredje delen av uppsatsen kommer relevanta rättsfall inom rättsområdet att presenteras. Först kommer vägledande avgöranden från högsta instans att sammanfattas, både inom ramen för laga befogenhet men även praxis angående rätten till nödvärn. Sedan presenteras ett begränsat antal aktuella rättsfall från underinstanserna för att ge en inblick i hur gällande rätt tillämpas.

Fjärde avsnittet består av en granskning av polisiär våldsanvändning i amerikansk rätt. Huvudfokus är i detta avsnitt på rättspraxis eftersom USA är ett common law land vars främsta rättskälla är praxis. Presentationen av rättspraxis kommer att föras av en kort introduktion till amerikansk rätt

samt en redogörelse för vilket rättsligt skydd amerikanska polisen har vid våldsutövning.

Avslutningsvis kommer en analys och diskussion av framställningen, utifrån de valda frågeställningarna, att presenteras.

1.7 Avgränsning

Jag ämnar redogöra för vilka befogenheter polisen har i tjänst enligt de förvaltningsrättsliga bestämmelserna i polislagen, vilka principer som i övrigt gäller för myndighetsutövning samt vilket straffrättsligt skydd de har vid våldsutövning. Fokus är därmed på direkt våld mot person, genom skjutningar eller annat våld som lett till fysisk åverkan på enskild individ. Polislagen reglerar även våld mot egendom vilket inte kommer att utredas i detta arbete.

Bland de allmänna ansvarsfrihetsgrunderna i 24 kap BrB återfinns även straffrihet på grund av *förmans order* i 8 §. Paragrafen kommer inte behandlas i någon större utsträckning eftersom uppsatsen inte syftar till att klargöra tjänsterutiner mellan förman och underordnad utan istället syftar till att redovisa den enskilda polisens bedömning och agerande i situationer då våld har använts.

Våldsutövning av polisen kan ta sig uttryck i fler olika former, genom handgripligt våld eller genom användande av hjälpmedel. Hjälpmedel är skjutvapen eller annan utrustning som är avsedd att kunna brukas för att utöva våld mot enskild, t ex pepparspray, batong eller fängsel.³¹ Att som polis använda skjutvapen är en synnerligen kraftig våldsanvändning och bör enbart brukas som sista utväg för att lösa en tjänsteuppgift.³² I denna uppsats kommer jag att fokusera på att utreda rätten för polisen att använda det farligaste hjälpmedlet - *skjutvapen*.

För att utreda gällande rätt kommer rättspraxis från högsta instans att behandlas i denna uppsats. I doktrin inom rättsområdet har beslut om nedlagda förundersökningar där polis varit misstänkt för brott presenterats. Det kan förvisso ge en intressant inblick i hur åklagare tillämpar gällande rätt men i denna uppsats utgör istället domar från underinstanserna en insyn i tillämpning av gällande rätt. Jag förutsätter att det saknas skäligen misstanke om brott i de fall som inte lett till åtal, varpå sådan beslut inte har samma relevans som faktiska domar.

---

³¹ Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om polisens särskilda hjälpmedel vid vålds användning (FAP 933-1), § 1.

³² Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om polisens skjutvapen m.m. (FAP 104-2), § 19.

I redovisningen av amerikansk rätt har jag inte för avsikt att ge en uttömmande redogörelse av de grundläggande strukturerna för amerikansk rätt utan enbart den lagstiftning, doktrin och rättspraxis som är relevant för polisär våldsanvändning. Jag avser inte heller att göra en komparation mellan rättssystemen civil law och common law då jag utgår från att läsaren besitter sådana kunskaper.

I USA har vissa strukturella diskriminerande mönster påvisats angående det typiska offret för polisiärt våld.³³ I denna uppsats kommer fokus att vara på polisens våldsutövning, framställningen syftar alltså till personen som utövar våldet och inte till offret.

1.8 Terminologi

Begreppet *polisen* syftar i denna uppsats till polismyndigheten som organisation. Användandet av termerna *polis* eller *poliserna* avser istället en enskild polis eller en specifik grupp av poliser.

Ingripande och *ingrepp* nyttjas i denna framställning som en beteckning för de polisiära åtgärder som utförs i avsikt att genomföra en tjänsteåtgärd. *Angrepp* syftar istället till det brottsliga angrepp som benämns i nödvärnsbestämmelsen, alltså den typ av våld som kan rättfärdiga att en polis försvar sig själv eller någon annan med våld mot angriparen.

---

³³ Norée (2000), s. 58.

2 Polisens laga befogenhet att bruka våld

Polisens främsta uppgifter är att förebygga och förhindra brott samt upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Enskildas behov av trygghet är det som skapar behovet av polisen i samhället, därför är en av de främsta uppgifterna för polisen att skydda och hjälpa människor.³⁴ För att kunna utföra dessa uppgifter har polisen fått särskilda maktbefogenhet, som t ex att bruka våld och ingripa mot enskilda. De maktbefogenheter som polisen har, att ingripa mot enskilda, kan utövas genom att meddela tillsägelser, omhänderta eller gripa någon eller, i sista hand, använda våld mot någon.³⁵ En polis ska alltid försöka hitta andra tillvägagångssätt än våld för att utföra ett uppdrag. Om våld är oundvikligt för att fullgöra ett sådant uppdrag har polisen rätt att använda sig av försvarligt våld, vilket brukar benämnas som *laga befogenhet* att bruka våld. En polis ska inte straffas för våld som denne använt inom ramen för den laga befogenheten, eftersom det inte är en brottslig handling.³⁶

I följande kapitel kommer de förvaltningsrättsliga bestämmelserna om polisär våldsbefogenhet att redovisa samt de skydd som enskilda har mot polisingrepp som regleras i EKMR och i regeringsformen. Även de straffansvar som en polis kan komma att fällas för vid otillåten våldsanvändning kommer att presenteras nedan.

2.1 Polislagen

På grund av svårigheter att precisera polisens befogenheter, speciellt gällande övervakande och brottsförhindrade verksamhet, startades år 1982 en utredning om en ny polislagstiftning.³⁷ Sedan stiftades den nuvarande polislagen som innehåller grundläggande regler om polisens uppgifter, organisation och befogenheter.³⁸ Lagstiftarens syfte med polislagen var bland annat att förankra polisens verksamhet ännu bättre bland medborgarna eftersom allmänhetens förtroende är viktigt för att polisen ska, på rätt sätt, kunna fullgöra sin uppgift i ett demokratiskt samhälle.³⁹

---

³⁴ Norée (2008), s. 13-14.

³⁵ SOU 1982:63, s. 37-38.

³⁶ Norée (2008), s. 13-14.

³⁷ SOU 1982:63, s. 41.

³⁸ Prop. 1983/84:111, s. 23.

³⁹ SOU 1979:6, s. 11-12.

Polisutredningen framhöll att det var uppenbart och nödvändigt att den nya polislagen skulle innehålla bestämmelser som gav polisen utrymme att, vid sidan av brottsbalkens regler, bruka fysiskt tvång mot person.⁴⁰ Speciellt med anledning av grundlagsändringen i regeringsformen år 1975 som nu förbjuder allt våld som inte är tillåtet enligt lag, tidigare hade allt våld varit tillåtet som inte enligt lag var förbjudet.⁴¹

I 1-2 §§ PolL anges de uppgifter som polisen har, vilket bland annat innefattar att förebygga brott, upprätthålla allmänna ordning och säkerhet samt främja rättvisa och trygghet. 1 § är närmast en verksamhetsbeskrivning över polisverksamhetens ändamål i samhället, medan 2 § kan betraktas som polisens skyldighet att agera. Däremot bör ingen av dessa paragrafer anses ge någon ingreppsbefogenhet. Handlingsplikten i 2§ måste därför ha stöd av befogenhetsregleringarna i 10 § PolL för att rättfärdiga ingripanden.⁴²

2.2 Principerna om behov och proportionalitet

I 8 § PolL regleras allmänna principer för polisingripande. Principerna benämns ofta som *behovs- och proportionalitetsprinciperna*. Utöver behovs- och proportionalitetsprinciperna ska även legalitets-, ändamåls-, likhets- och objektivitetsprinciperna tas i beaktning för att ett ingripande ska anses vara rättss enligt.⁴³ Dessa principer är centrala och måste beaktas vid polisingripanden.⁴⁴

Behovsprincipen innebär att ett ingrepp av polisen enbart får ske om det är nödvändigt för att avfärda eller undanröja en aktuell fara eller störning. Om det finns möjlighet att använda andra medel för att avfärda faran ska polisen alltid välja det medel som innebär minst ingripande på den enskildes fri- och rättighet. Behovsprincipen förutsätter att det medel som används för att avfärda den konkreta faran är ändamålsenligt, vilket även kräver en objektiv bedömning av polisen i fråga angående sannolika verkningar av ingripandet.⁴⁵

Proportionalitetsprincipen innebär att de skador och olägenheter som kan uppstå till följd av ett polisingripande måste stå i rimlig proportion till syftet med

---

⁴⁰ SOU 1982:63, s. 86-87.

⁴¹ Norée (2004), s. 15-16.

⁴² Boucht (2011), s. 143.

⁴³ Westerlund (2009), s. 19-20.

⁴⁴ Prop. 1996/97:175, s. 74-75.

⁴⁵ SOU 1979:6, s. 294.

ingripandet.⁴⁶ Det måste finnas en rimlig balans mellan mål och medel. Desto allvarligare faran är, desto kraftfullare medel måste polisen använda. Polisen får dock inte vålla större intrång hos den angripna än det faran själv innebär för den allmänna ordningen och säkerheten. Ingrepp som kränker en persons personliga frihet och integritet är till sin art allvarligare än ingrepp mot egendom eller andra ekonomiska intressen.⁴⁷

2.3 Polisens befogenheter

I 10 § PolL regleras polisens befogenhet att bruka våld mot enskilda i syfte att fullgöra en tjänsteåtgärd. Våld får endast användas om andra medel anses otillräckliga för att utöva en tjänsteåtgärd. Våldet måste även med hänsyn till omständigheterna anses försvarligt.⁴⁸ Dessa allmänna krav för våldsanvändning formuleras både i 10 § och i 8 § PolL, en upprepning som lagstiftaren ansåg angelägen med anledning av kravens viktiga betydelse för polisens våldsanvändning. Lagstiftningen, som tydligt uttrycker ett krav på att våld enbart får användas för att genomföra en tjänsteåtgärd, kräver att polisen har en insikt om den befintliga situationen och dess omständigheter för att kunna bruka våld.⁴⁹

Enligt 10 § 1 st p. 1 PolL får polisen använda våld om de möts av våld eller hot om våld. *Hot om våld* innefattar verbala manifestationer som uttrycker att polisen i frågan kommer att utsättas för våld. Det finns inget krav på att rädsla eller liknande känsla ska uppstå hos den hotade. Med anledning av att polisen i sin tjänst kan komma att utsättas för flera verbala prövningar, så som hot och förolämpningar, bör våldsanvändning, enligt Boucht, bedömas som otillåten om det framstår som klart att hotet inte kommer att verkställas.⁵⁰

För att polisen ska ha rätt att bruka våld vid laga frihetsberövande förutsätts det att polisen möts av motstånd eller att personen som ska tas omhand försöker undkomma, så som reglerat i 10 § p. 2 PolL. Enligt lagstiftaren klassas även *passivt* motstånd som en form av motstånd. Passivt motstånd kan t ex vara när en person motsätter sig ett omhändertagande eller annat ingrepp genom att spjärna emot eller på annat sätt omöjliggöra för polisen att utföra tjänsteuppgiften.⁵¹ Även punkt 4 och 6, som behandlar situationer av avvisning från visst område, verkställande av kroppsvisitation och avspärning av plats,

---

⁴⁶ Prop. 1983/84:111 s.72-76.

⁴⁷ SOU 1979:6, s. 294.

⁴⁸ Prop. 1983/84:111, s. 80-83.

⁴⁹ Boucht (2011), s. 149-152 och prop. 1983/84:111, s. 92.

⁵⁰ Boucht (2011), s. 163-165.

⁵¹ Prop. 1983/84:111, s. 94.

begränsar polisens våldsbefogenhet till fall då polisen möts av motstånd enligt 10 § st. 2 PolL.⁵²

En polis som överskrider den befogenhet som ges i PolL omfattas inte längre av den straffrättsliga rättfärdigande grund som laga befogenhet innebär. Att befogenheten överskridits är principiellt detsamma som när befogenhet inte existerar. Vad befogenheten omfattar och inte är svårt att definiera. I dessa bedömningar bör viss marginal finnas till förmån för polisen även om den inte får vara allt för generös.⁵³

2.3.1 Polisiär bedömning

Enligt 10 § PolL måste syftet med ingripandet vara att genomföra en tjänsteåtgärd. Om inte syftet finns föreligger således ingen befogenhet att använda våld. Polisingripanden på enskilda kräver att laga befogenhet fanns *när* åtgärden företogs, med andra ord före eller senast vid tidpunkten för ingripandet. Syftet ställer krav på polisens kunskap och förmåga att sätta sig in i situationer och dess omständigheter. Om en polis inte har tillräckligt med information kan det heller inte finnas något syfte.⁵⁴

Om en polis har laga befogenhet i en specifik situation kan vara svårbedömt. Boucht menar att kravet bör vara att förutsättningarna för att bruka våld *skäligen* är uppfyllda. Ett ingripande av polis bör följaktligen grunda sig på att hen på skälig grund tror sig vara i en situation, med tanke på omständigheterna, som ger hen laga befogenhet att bruka våld. Boucht menar att Diesen/Brings definition av *skälig misstanke* kan sätta nivån för ingreppströskeln för polisen.⁵⁵ Skälig misstanke avser situationer där sannolikheten för att en person begått ett brott är större än sannolikheten att personen inte begått brottet, dvs en bevisövertikt. Det ska finnas omständigheter i målet som kan övertyga en *objektiv iakttagare*.⁵⁶ Ett ingripande med våld förutsätter alltså *omständighetsövertikt*, dvs att det är mer sannolikt än osannolikt att omständigheterna som råder grundar en laga befogenhet för polisen att bruka våld.⁵⁷ Fullständig kunskap om alla olika situationer som grundar befogenhet vore enligt Boucht för strängt att förutsätta, rent straffrättsligt. Ett ingripande ska, initialt, ske utifrån legitima skäl. Saknas legitima skäl saknas således även laga befogenhet, vilket gör handlingen straffrättsligt otillåten.⁵⁸

---

⁵² Berggren & Munch (2015), s. 92.

⁵³ Boucht (2011), s. 142-143. Jfr Svea Hovrätt B 4095-09.

⁵⁴ Ibid., s. 151.

⁵⁵ Ibid., s. 152.

⁵⁶ Bring & Diesen (2009), s. 169.

⁵⁷ Boucht (2011), s. 152.

⁵⁸ Ibid., s. 153.

2.3.2 Försvarlighetsbedömningen

Om en polisiär våldsanvändning bedöms som nödvändig kan den ändå anses vara omotiverad om våldet är oförsvarligt. För att våldet ska anses vara försvarligt måste en avvägning mellan graden av våld och behovet av tjänsteåtgärden göras. Om våldet står i orimlig proportion till behovet av tjänsteåtgärden kan ingripandet inte anses vara försvarligt. Enligt Norée är behovet av tjänsteåtgärden, snarare än det våld eller hot om våld som polisen möter, det som läggs störst vikt vid vid en försvarlighetsbedömning. En polis får alltså använda mer våld för att gripa en farlig person än för att omhänderta en ofarlig sjuk person.⁵⁹ Om användandet av våld är rimligt måste det ändå under hela händelseförloppet beaktas att inte mer våld än nödvändigt används och att våldet utövas med återhållsamhet. Slag mot ömtåliga delar av kroppen kan sällan anses som godtagbart.⁶⁰

Generella riktlinjer för avvägningar vid försvarlighetsbedömningen är få. Av rättspraxis och doktrin framgår det emellertid att prövningen vid laga befogenhet påminner om nöd- och nödvärnsprövningen. Liknande kriterier ställs upp, bland annat att hänsyn ska tas till det våld eller hot om våld som polisen möter, tjänsteåtgärdens vikt och till omständigheterna i övrigt.⁶¹ Våld får överhuvudtaget inte användas om tjänsteuppgiften inte har sådan betydelse att det förefaller befogat att den utförs med våld enligt proportionalitetsprincipen.⁶² Om det bedöms att en polis har agerat utanför sin laga befogenhet kan polisen i fråga åtalas för tjänstefel enligt 20 kap 1 § BrB eller för allmänt brott.⁶³

2.4 Enskildas skydd mot polisingrepp

De nuvarande reglerna i polislagen är skrivna med hänsyn till den som utsätts för våld från polisen. Detta med anledning av 1975 års grundlagsändring i regeringsformen som innebar att allt våld är förbjudet som inte är tillåtet enligt lag. Tidigare var allt våld tillåtet som inte var förbjudet.⁶⁴

Polisens syfte är att skydda enskilda och allmänna samhällsliga intressen. Inom ramen för detta syfte har de fått vissa befogenheter att ingripa. Under denna

---

⁵⁹ Norée (2004), s. 24.

⁶⁰ Asp m.fl. (2013), s. 248

⁶¹ Ibid., s. 248.

⁶² Prop. 1983/84:111, s. 93.

⁶³ Se vidare avsnitt 2.6.

⁶⁴ Norée (2004), s. 15-16.

rubrik ska det motstående intresset belysas – rätten att, som enskild, inte bli utsatt för kroppsliga ingrepp av polis.

2.4.1 Grundlag

Regeringsformen skyddar svenska medborgare mot att utsättas för påtvingat kroppsligt ingrepp av myndighet. Sådana ingrepp får enbart företas om det finns stöd i lag.⁶⁵ 2 kap 5 § RF skyddar varje medborgare mot tortyr och kroppsstraff och 6 § skyddar medborgare mot påtvingat kroppsligt ingrepp. 6 § får, till skillnad mot 5 § som är en absolut rättighet, begränsas genom lag. Kroppsligt ingrepp avser främst våld mot människokroppen, vilket huvudsakligen gäller handlingar som är straffbara som misshandel enligt brottsbalkens bestämmelser.⁶⁶

Begränsningar får enligt 2 kap 20-21 §§ RF enbart göras för att tillgodose ändamål som anses godtagbara i ett demokratiskt samhälle. En sådan begränsning får, med hänsyn till ändamålet, inte gå utöver vad som är nödvändigt.⁶⁷ I förarbetena till regeringsformen beskrivs, i princip, att varje annan våldsanvändning mot person är ett integritetsintrång. Vid grundlagsändringen 1975 påtalade grundlagsberedningen att reglerna om polisens användning av våld var tvungen att bli lagstadgad.⁶⁸ Dagens lagstiftning innehåller nu flera bestämmelser som ger polisen möjlighet att inskränka grundlagsskyddet för den kroppsliga integriteten, bland annat polisens befogenhet att bruka våld enligt 10 § PolL men även genom bestämmelser om kroppsvisitation och liknande.⁶⁹

2.4.2 Internationell rätt

Sverige inkorporerade EKMR i svensk rätt år 1995 och enligt svensk grundlag får ingen lag eller annan föreskrift meddelas i strid mot konventionen.⁷⁰ EKMR får genom regleringen i RF indirekt skydd i grundlagen och konventionen ska tillämpas av svenska domstolar och myndigheter. Vid konflikt mellan nationell lagstiftning och konventionen bör det alternativ som bäst främjar konventionens syfte få tolkningsföreträde.⁷¹

---

⁶⁵ Prop. 1973:90 s. 242.

⁶⁶ Prop. 1983/84:111, s. 81.

⁶⁷ SOU 1993:60, s. 91.

⁶⁸ Prop. 1973:90, s. 242.

⁶⁹ Se 19-22 §§ PolL.

⁷⁰ Lag(1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, RF 2 kap §19.

⁷¹ Prop. 1993/94:117, s. 36-37.

EKMR art 2 och art 3 har lyfts fram som *kärnrättigheter*⁷² av Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (EDMR). Rätten till liv i art 2 EKMR utgör ett skydd för medborgare mot ingrepp av staten.⁷³ Skyddet gör sig dock inte gällande i situationer då våldet varit nödvändigt. Våldet ska i dessa fall ha varit nödvändigt för att försvara någon mot en olaglig handling, för att förverkliga en arrestering eller hindra någon som är lagligt frihetsberövad från att rymma eller för att i laglig ordning stävja upplopp eller uppror.⁷⁴ Inte endast dödligt våld, utan även potentiellt dödligt våld, kan komma att skyddas av art 2. Användandet av skjutvapen kan sannolikt anses utgöra potentiellt dödligt våld och får därför endast användas i de situationer som uppges ovan i art 2 (2 a-c). EKMR utgör en yttre gräns för det våld som kan anses tillåtet, vilket bör beaktas vid tolkning av nationell rätt.⁷⁵ Våld som är nödvändigt måste vara proportionerligt i förhållande till medel och mål. Hänsyn måste då tas till syftet med våldsanvändningen och den skada som våldsanvändningen kan leda till. I mål angående polisens laga befogenhet att skjuta måste hänsyn alltid tas till EKMR. Polisledning ska alltid ta hänsyn till konventionens krav på proportionalitet och nödvändighet vid planering och genomförande av polisingripande, så att skottlossning undviks i största möjliga utsträckning.⁷⁶

2.5 Polisens rätt att skjuta

Polisens farligaste och mest verkningsfulla hjälpmedel är skjutvapnet. Sedan den svenska polisen förstatligades år 1965 har polisen varit skyldiga att bära vapen i tjänst, då lagstiftaren ansett att vapen inte kan undvaras. Det är förenat med stora risker att använda skjutvapen. Om våld är oundvikligt för att lösa en tjänsteuppgift bör användande av tjänstevapnet vara sista utvägen.⁷⁷ En förutsättning för att polisen ska ha rätt att bruka dödligt våld är att våldet varit *absolut nödvändigt*. Europadomstolen fastslog i ett avgörande från 2008 att polisiär vapenanvändning endast kan anses berättigad som en sista utväg för att avvärja en stor fara. I det fallet hade en litauisk polis beordrats att arrestera en förare som körde farligt och i en alltför hög hastighet. Föraren ignorerade varningsskott och prejningsförsök. Polisen sköt då två skott mot bilen vilket ledde till att förarens två barn dödades. Domstolen ansåg inte att det var klart att förarens körning nattid medfört en sådan fara som berättigade

---

⁷² Kärnrättighet är en rättighet som lyfts fram som särskilt viktig, vid en inskränkning av denna rättighet genom annan lag ska rättigheten vinna särskild tyngd.

⁷³ Boucht (2011), s. 114.

⁷⁴ Westerlund (2009), s. 12-14, artikel 2 punkt 2 EKMR.

⁷⁵ Boucht (2011), s. 138-140.

⁷⁶ Norée (2004), s. 22. Se även *Mc Cann and Others v United Kingdom*.

⁷⁷ Norée (2004), s. 11.

skjutvapen användning, polisens agerande stred därför mot rätten till liv i art 2 EKMR.⁷⁸

I förarbeten till polislagen har det betonats att användandet av skjutvapen måste ske med *utomordentlig restriktivitet*, varpå särskilda föreskrifter meddelats.⁷⁹ Skjutvapenskungörelsen och Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om skjutvapen⁸⁰ reglerar polisens rätt att använda skjutvapen i tjänst.⁸¹ SKunG behandlar polisiär användning av skjutvapen och reglerar både rätten för polisen att avlossa skott i nödvärnssituationer (1 §) och i situationer av laga befogenhet (2 och 3 §§). Rätten att skjuta i nödsituationer regleras inte.⁸²

Enligt 7 § SKunG ska polisen, vid skottlossning mot person, sträva efter att oskadliggöra personen tillfälligt. Ett skott mot person bör därför riktas mot till exempel benet i första hand.⁸³ Skott bör inte avlossas om polisen inte ser personen som skottet ämnas avlossas mot. Att skjuta genom en vägg eller dylikt bör därför inte anses lämpligt. Inte heller bör skottlossning ske i områden där många människor vistas, så som köpcentrum, tågstationer eller bostadsområden.⁸⁴ Även om förutsättningar för att en polis ska kunna bruka skjutvapen är uppfyllda, bör detta inte göras om tjänsteåtgärden kan utföras med andra, mindre farliga, medel.⁸⁵

2.5.1 Hot om användande av skjutvapen

Hot och varning med skjutvapen, så kallat *betvingande*, inkluderas först i rapporteringskravet i 31 § FAP 104-2 år 2012.⁸⁶ Tidigare behövde polisen enbart rapportera avlossande av skott, vilket kritiserades av både Norée och Boucht.⁸⁷ SKunG verkar till synes fortfarande inte omfatta hot om och varning för bruk av skjutvapen, utan avser enbart användande i mening av *skottlossning*. Hot eller varning för bruk av skjutvapen är för den enskilde är en ingripande åtgärd, varför det bör ställas lika höga krav på hot om användning av skjutvapen som för avlossande av skott. Användning av skjutvapen bör därför, enligt Boucht, gälla även *hot om* användning av skjutvapen.⁸⁸ Norée delar denna åsikt då hon anser

---

⁷⁸ Juozaitienė and Bikulcius v. Lithuania.

⁷⁹ Prop. 1983/84:111, s. 82-83.

⁸⁰ Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om polisens skjutvapen m.m.; FAP 104-2.

⁸¹ Norée (2011), s. 141.

⁸² Westerlund (2009), s. 51-52.

⁸³ FAP 104-2, allmänna råd till 19 §.

⁸⁴ Boucht (2011), s. 216-218.

⁸⁵ Ibid., s. 218.

⁸⁶ Polismyndighetens användning av särskilda hjälpmedel för våldsanvändning, s. 5-6.

⁸⁷ Boucht (2011), s. 219-220 och Norée (2004), s. 60.

⁸⁸ Boucht (2011), s. 219-220.

att det inte bör accepteras att polisen ska kunna hota med vapen när förutsättning för att kunna använda skjutvapen saknas.⁸⁹

Fortsatt användning av uttrycket *bruk av skjutvapen* eller *använda skjutvapen* i denna uppsats kommer därför att avse skottlossning.

2.5.2 Skjuta i nödvärn

I 1 § SKunG regleras polisens rätt att bruka skjutvapen i nödvärnssituationer. Polisen får enligt paragrafens lydelse använda skjutvapen för att avvärja *svårare våld* eller för att förhindra allvarlig fara för sådant våld.⁹⁰ Formuleringen *svårare våld* kan till synes verka inskränka på nödvärnrätten där svårare våld inte uppställs som ett rekvisit, men det gör det inte. Rätten till nödvärn kan inte inskränkas genom SKunG, eftersom lag går före kungörelse. Polisen kan därför, i en nödvärnssituation, ha rätt att bruka sitt skjutvapen även i fall då det inte handlar om att avvärja *svårare* våld. Av samma normhierarkiska skäl kan inte polisens rätt att skjuta i nödsituationer heller inskränkas. Att den rättigheten saknas i SKunG spelar därför ingen roll.⁹¹

Även om både SKunG och Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd är verkningslösa i nödvärnssituationer är Westerlund av uppfattningen att polisen bör se det som riktlinjer. Efterföljs bestämmelserna i kungörelsen bör aldrig polisens bruk av skjutvapen bedömas som *uppenbart oförsvarligt* i nödvärnssituationer.⁹² Norée har kritiserat detta påstående från Westerlund och menar att det inte går att lämna några sådana garantier, särskilt eftersom domstolarna i brottsmål som dessa inte är bundna av kungörelser utan enbart av den skriva lagen.⁹³

2.5.3 Skjuta vid laga befogenhet

För användande av skjutvapen enligt 2 § SKunG måste förutsättningarna i 10 § st. 1 p. 2 PolL eller BrB 24 kap 2 § vara uppfyllda. Därför måste två olika prövningar göras, först om förutsättningarna i någon av de nämnda paragraferna är uppfyllda och därefter om 2 § SKunG är uppfylld.⁹⁴ 10 § st. 1 p. 2 reglerar frihetsberövande med laga stöd. Våldsanvändning vid sådant frihetsberövande

---

⁸⁹ Norée (2004), s. 60.

⁹⁰ Westerlund (2009), s. 51-52.

⁹¹ Norée (2008), s. 92-93.

⁹² Westerlund (2009), s. 52 och 57.

⁹³ Norée (2004), s. 52.

⁹⁴ Boucht (2011), s. 220.

förutsätter att polisen möts av motstånd vid gripandet, vilket inte enbart innefattar våldsamt motstånd utan även passivt motstånd. För att ha laga befogenhet att bruka skjutvapen med stöd av 2 § SKunG och 10 § st. 1 p. 2 bör därför åtminstone passivt motstånd ha förekommit.⁹⁵ Norée anser dock att en alltför snäv bokstavstolkning av lagtexten kan vara problematiskt då hon menar att det inte kan vara rimligt att avlossa skott mot någon ”som bara klänger sig fast vid en lyktstolpe eller vägrar flytta på sig”.⁹⁶ Westerlund menar att ett sådant exempel inte skulle kunna rättfärdigas av svensk domstol då något omedelbart ingripande, enligt 2 § SKunG, inte hade varit nödvändigt.⁹⁷

Enligt 2 § SKunG har polisen laga befogenhet att använda skjutvapen i tre specifika, särskilt kvalificerade, fall:⁹⁸

1. gripa den som på sannolika skäl är misstänkt för a) mord, dråp, grov misshandel eller människorov, b) våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, rån eller grovt rån, c) mordbrand, grov mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, sabotage, grovt sabotage, kapning, sjö- eller luftfartssabotage, flygplatssabotage eller spridande av gift eller smitta, d) uppror eller väpnat hot mot laglig ordning, e) högförräderi, krigsanstiftan, spioneri, grovt spioneri eller landsförräderi, f) grovt narkotikabrott eller synnerligen grovt narkotikabrott, eller g) försök eller straffbar förberedelse till brott som nu har nämnts,
2. hindra någon från att rymma eller för att gripa någon som har rymt, om han eller hon är häktad, anhållen eller gripen för brott som anges under 1 eller om han eller hon är dömd för ett sådant brott till fängelse och intagen i anstalt, eller
3. omhänderta en person som, på grund av allvarlig psykisk störning eller innehav av vapen som kan befaras bli missbrukat eller av annan anledning, uppenbarligen är farlig för någon annans liv eller hälsa,

Detta förutsätter att ett *omedelbart ingripande* är nödvändigt och att det föreligger ett fall som avses i 24 kap 2 § BrB eller i 10 § st. 1 p. 2 PolL.⁹⁹ För att en polis ska ha befogenhet att bruka det farligaste av alla tillåtna våldsmedel, med alla de oförutsedda risker som de medför, måste den fara som ämnas avlägsnas vara så allvarlig och överhängande att den omedelbart måste avvärijas. Faror som inte är av den arten tillåter inte användande av skjutvapen. Sjöholm menar att det hade varit önskvärt att i lagtext understryka att ingripande med skjutvapen måste vara absolut nödvändigt.¹⁰⁰

Att användning av skjutvapen mot personer som faller inom ramen för de kvalificerade fall i 2 § SKunG ovan har, enligt förarbeten, motiverats med att de kan utgöra en fara för rikets säkerhet eller för andras människors liv och hälsa.

⁹⁵ Berggren & Munch (2015), s. 87.

⁹⁶ Norée (2004), s. 45.

⁹⁷ Westerlund (2009), s. 54.

⁹⁸ Norée (2011), s. 141.

⁹⁹ Kungörelse (1969:84) om polisens användning av skjutvapen 2 §.

¹⁰⁰ Sjöholm (1978), s. 318-319.

Farlighetskravet gäller i samtliga situationer vid användning av skjutvapen mot någon av de ovan uppräknade fallen. Sjöholm menar att bruk av skjutvapen i en *ofarlig* situation måste anses strida mot försvarlighetsrekvisitet. Är personen vid tidpunkten för ingripandet inte farlig får inte skjutvapen användas mot denne. Det följer även av den allmänna behovsprincipen att skjutvapen inte får användas i situationer då faran upphört.¹⁰¹ Denna slutsats vinner även stöd i två mål från Europadomstolen där det inte ansågs vara godtagbart enligt art 3 EKMR att använda skjutvapen för att gripa en person som det inte fanns anledning att misstänka var farlig eller anledning att tro att konsekvenserna av att inte gripa honom skulle vara skadande.¹⁰²

2.6 Tjänstefelsansvar

En polis som använt otillåtet våld, enligt de bestämmelser som angetts ovan, riskerar att fällas till ansvar för ett våldsbrott, som t ex misshandel om brottsrekvisiten för ett sådant brott är uppfyllda. Utöver det kan polisen dömas för *tjänstefel*. Enligt 20 kap 1 § BrB ska den som vid myndighetsutövning åsidosätter vad som gäller för uppgiften, uppsåtligen eller av oaktsamhet, dömas för tjänstefel. Men om gärning bedöms som ringa, med hänsyn till personens befogenheter eller uppgiftens samband med myndighetsutövningen i övrigt eller med hänsyn till övriga omständigheter, utgår straffansvar.¹⁰³ Enligt 20 kap 1 § st. 4 ska första och andra styckena inte tillämpas om gärningen är belagd med straff enligt annan bestämmelse. Detta innebär att brotten tjänstefel samt *grovt tjänstefel*¹⁰⁴ är subsidiära i förhållande till andra brott.¹⁰⁵ I ett senare led kan även polisen komma att dömas för disciplinansvar och eventuellt bli uppsagd eller avskedad. Syftet med regleringen är att tillgodose den enskildes intresse av att polisen, i rollen som myndighet, utövar verksamheten på ett korrekt sätt.¹⁰⁶

Genom lagändring år 1989 utvidgades det straffrättsliga tjänsteansvaret för offentligt anställda. Tidigare skulle gärningen företas *i* myndighetsutövningen men *i* och med ändringen byttes prepositionen ut till *vid*, detta för att även oriktiga handlingar som har nära anknytning till myndighetsutövningen också ska vara straffbara. Vidare ändrades kravet på *grov* oaktsamhet till oaktsamhet.¹⁰⁷ Motiveringen var bland annat att allmänheten fått ett minskat förtroende för den offentliga verksamheten då de dåvarande

---

¹⁰¹ Sjöholm (1978), s. 319-320. Se även Promemoria angående bruket av skjutvapen i polistjänsten den 2 april 1960.

¹⁰² Tzekov v. Bulgaria och Juozaitienė and Bikulcius v. Lithuania.

¹⁰³ Enligt 20 kap 1 § BrB.

¹⁰⁴ Grovt tjänstefel regleras i 20 kap 1 § st 2 BrB.

¹⁰⁵ Holmqvist m.fl. (2013), s. BrB 20:1 s. 18.

¹⁰⁶ Norée (2000), s. 320.

¹⁰⁷ Prop. 1988/89:113, s. 1-2.

straffbestämmelserna skyddade klart straffvärda förfarande som hade samband med myndighetsutövning, vilket anfördes av JO. Att hotet om straff vid myndighetsutövningen kan påverka effektiviteten och t ex kan leda till ökade handläggningstider för allmänheten, lyftes i propositionen fram som baksidan av lagändringen.¹⁰⁸

Utöver de våldsbefogenheter polisen har enligt polislagen har varje enskild en rätt att använda våld i nöd- och nödvärnssituationer. I nästa kapitel kommer de straffrättsliga ansvarsfrihetsgrunderna att behandlas för att ge en heltäckande bild av de polisiära våldsbefogenheterna.

---

¹⁰⁸ Prop. 1988/89:113, s. 7-8.

3 Nödvärnsrätten

Polisens rätt att bruka våld var tidigare begränsad till den nödvärnsrätt som alla individer har. Regleringen innebar att polisen inte fick använda våld vid ett gripande av en person som var misstänkt för brott, utan enbart då polisen själv, eller någon annan individ, blivit angripen. I och med 1925 års polislagstiftning¹⁰⁹ fastställdes vissa generella regler om polisens rätt att bruka våld för att verkställa en uppgift i tjänsten, då frånvaron av tydliga bestämmelser innebar fara för polisens liv och säkerhet.¹¹⁰

Polisen har naturligtvis fortfarande samma rätt som andra personer att använda våld i nöd och nödvärnssituationer. I detta kapitel kommer de allmänna ansvarsfrihetsgrunderna att tydliggöras, följt av en undersökning i hur de förvaltningsrättsliga och straffrättsliga regleringarna förhåller sig till varandra.

3.1 Allmänna grunder för ansvarsfrihet

För att någon ska dömas för ansvar för en gärning krävs det inte bara att objektiva rekvisit är uppfyllda, dvs de rekvisit som uppställs i brottsbeskrivningen och gäller själva gärningen, utan även subjektiva rekvisit måste vara uppfyllda.¹¹¹ Subjektiva rekvisit innebär att gärningen kräver viss psykisk inställning och kunskap hos personen. Gärningen måste begåtts med *uppsåt*, eller eventuellt *oaktsamhet* om det framgår i lagtexten. Handlar någon med uppsåt är hen medveten om sin handling och vad konsekvenserna kan komma att bli. Den som är oaktsamt tar risker i sitt handlande som hen inte borde ha tagit.¹¹²

En straffbelagd gärning kan i vissa fall anses som tillåten genom att en undantagsregel gör gärningen rättfärdigad. De viktigaste undantagen finns, utöver bestämmelserna i PoL, i BrB 24 kap och rör gärningar som begåtts i nöd- eller nödvärnssituationer, under offentlig maktutövning, på förmans order eller med samtycke.¹¹³ Ansvarsfrihetsgrunden kan vara antingen *objektiv* eller *subjektiv*. Tillämpning av en objektiv ansvarsfrihetsgrund medför att en annars otillåten *gärning* rättfärdigas. En tillämpning av en subjektiv ansvarsfrihetsgrund innebär att *personen* som begått en otillåten gärning ursäktas. Om gärning är otillåten ska det prövas om den är begången med uppsåt

---

¹⁰⁹ Se lagen den 6 juni 1925 om polisväsendet i riket (1925: 170).

¹¹⁰ Norée (2000), s. 41-42.

¹¹¹ Jareborg (1995), s. 53-55.

¹¹² Norée (2000), s. 131-132.

¹¹³ Asp m.fl. (2013), s. 228-229.

eller av oaktsamhet. Avslutningsvis prövas det om det finns någon subjektiv ansvarsfrihetsgrund som kan ursäkta personen som begått den otillåtna gärningen.¹¹⁴

Genom en lagändring år 1994 fick 24 kap BrB dess nuvarande lydelse.¹¹⁵ Lagstiftaren avsåg genom ändringen att förtydliga lagtexten för att undvika en för snäv tolkning av regleringen. Som den tidigare var utformade var den svårtolkad för domstolar och åklagare att tillämpa, och i den närmsta obegriplig för övriga medborgare. Någon materiell ändring gjordes inte då lagstiftaren ansåg att nödvärnsrätten redan gav medborgare ett, förhållandevis, stort utrymme att försvara sig själva och sin egendom.¹¹⁶

Nödvärn, såväl som andra rättfärdigande grunder, kännetecknas av en intressekollision som antingen är klassificerad som *positiv* eller *negativ*.¹¹⁷ Vid positiva intressekollision utgör gärningen ett led i en värdefull och godtagbar verksamhet som inte bör hindras, som t ex 10 § PolL, och det kan därför finnas ett behov av att offra ett annat intresse som värderas lägre. En negativ intressekollision uppkommer när gärningen visserligen inte utgör ett led i en värdefull verksamhet men ändå behövs för att rädda eller skydda något eller någon, såsom vid nöd- och nödvärnssituationer i 24 kap 1 och 4 §§.¹¹⁸ En individ har rätt att använda våld för att skydda eller rädda något eller någon, medan en polis har rätt att bruka våld i syfte att utöva verksamhet som anses värdefull.¹¹⁹ Om en polis våldsanvändning anses vara inom ramen för någon av de ansvarsfrihetsgrunder har polisen inte förövat något brott och ska alltså gå fri från ansvar.¹²⁰

3.1.1 Nödvärn

Rätten att försvara sig själv, sin egendom eller någon annan¹²¹ regleras i 24 kap 1 § BrB och är en *objektiv ansvarsfrihetsgrund*. Enligt bestämmelsen är en annars straffbelagd handling berättigad om den företas i en nödvärnssituation. I

---

¹¹⁴ Leijonhufvud m.fl. (2015), s. 65 och 111-112.

¹¹⁵ SFS Lag (1994:458) om ändring i brottsbalken.

¹¹⁶ Prop. 1993/94:130, s. 30-31.

¹¹⁷ Boucht (2011), s. 208.

¹¹⁸ Asp m.fl. (2013), s. 209.

¹¹⁹ Norée (2008), s. 40.

¹²⁰ Ibid., s. 41.

¹²¹ *Nödvärnshjälp*, att en tredje part hjälpa någon annan som utsätts för brottsligt angrepp, har en särskild bestämmelse i 24 kap 5 § BrB men går även in under 24 kap 1 § BrB, se Kriminalrättens grunder, s. 236. Nödvärnshjälp gäller även för den som hjälper en polis att bruka sin laga befogenhet till våld enligt 10 § PolL. Dock gäller inte nödvärnshjälpsskyddet när någon handlat i excess eller på förmans befallning, se SOU 1953:14 s. 368.

lagtexten formuleras en uttömmande lista på fyra situationer i vilka en rätt till nödvärn anses föreligga:

1. Ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom
2. Den som hindrar att egendom återtas på bar gärning
3. Den som olovligen trängt in eller försöker tränga in i rum, hus, gård eller fartyg
4. Den som vägrar att på tillsägelse lämna annans bostad.¹²²

Ansvarsfrihet genom nödvärn förutsätter att en nödvärnssituation, som beskrivs ovan, föreligger samt att gärningen inte är uppenbart oförsvarlig med hänsyn till omständigheterna.¹²³ Angreppet måste, enligt 24 kap 1 § 2 st. p.1 vara brottsligt för att en rätt till nödvärn ska föreligga för den som blir angripen. Det måste vara ett fysiskt angrepp som är påbörjat eller överhängande.¹²⁴

Ett angrepp behöver inte vara påbörjat, utan det kan räcka att det är *överhängande*. Begreppet överhängande möjliggör för den angripne att utnyttja sin nödvärnsrätt redan innan denne blivit angripen, så kallat *preventivt nödvärn*. I vissa situationer kan ett tidigt ingripande lättare avfärda angreppet med lindrigare medel jämfört med om den angripna skulle vänta till angreppet påbörjades.¹²⁵ Asp m.fl. är dock av uppfattningen att nödvärnsrätten, som utgångspunkt, inte täcker preventivt nödvärn om inte det är under speciella omständigheter. Avvägningen mellan den enskildes intresse att freda sig mot angrepp och det motstående intresset av att minska våldsanvändningen i samhället har ansetts olämplig i situationer av preventivt nödvärn.¹²⁶

För att rätten till nödvärn ska föreligga förutsätts att angreppet inte är avslutat.¹²⁷ Använder någon våld efter att angreppet mot denne har avslutats utgör det våldet inte nödvärn utan *hämnd*.¹²⁸ Det kan vara problematiskt att utskilja när ett angrepp är helt avslutat, och faran därmed inte längre existerar, och fall där den angripne försvarar sig mot potentiella ytterligare angrepp (överhängande).¹²⁹ I en dom från slutet av nittioalet fastslog HD att ett slag som utdelats direkt efter angriparen utdelat ett slag måste anses vara i nödvärn, trots att den angripne lyckats undvika slaget mot honom. HD ansåg vidare att det var försvarligt att stanna kvar och bemöta ett angrepp, trots att det kan ha funnits tillfälle att försvinna från platsen.¹³⁰

---

¹²² 24 kap 1 § 2 st. BrB.

¹²³ Asp m.fl. (2013), s. 230-231.

¹²⁴ Norée (2004), s. 26-27.

¹²⁵ SOU 1953:14, s. 395

¹²⁶ Asp m.fl. (2013), s. 211-212.

¹²⁷ Asp, SvJT 2001, s. 902.

¹²⁸ Norée (2004), s. 27.

¹²⁹ Asp m.fl. (2013), s. 232-233.

¹³⁰ NJA 1996 s. 460.

Våld, som är tillåtet på grund av nödvärn, anses inte som ett brottsligt angrepp och kan därför inte mötas med en nödvärnshandling.¹³¹ Samma princip gäller när polisen använder våld inom ramen för den laga befogenheten, dvs våld som är tillåtet. Även i fall polisen skulle använda otillåtet våld kan det anses vara olagligt att bemöta det med nödvärnsvåld eftersom polisen kan vara ursäktad av att det var ett godtagbart misstag.¹³² Enbart om polisens våldsanvändning var uppenbart olaglig kan det vara rättfärdigat att bruka nödvärnsvåld som försvar. Men även i sådana fall av angrepp, tex när åtgärden tydligt ligger utanför utövarens kompetens, är försvarlighetsbedömningen troligen strängare mot den utsatte.¹³³

3.1.1.1 Putativt nödvärn

Uppsåtsrekvisitet är inte uppfyllt för ett uppsåtligt brott om gärningspersonen trott att förhållandena var sådana att en nödvärnssituation förelåg. Putativt nödvärn är när någon misstar situationen för att vara en nödvärnssituation men det senare visar sig vara felaktigt. Vid putativa nödvärnssituationer rör gärningspersonens misstag bara den faktiska verkligheten och inte bedömningen om ansvarsfrihet.¹³⁴ I vissa fall kan en polis misstag leda till att otillåtet våld brukas. Polisen kan ha missuppfattat en situation och upplevt den farligare än vad den i själva verket var. Även misstag kan utesluta straffansvar för våldsanvändning.¹³⁵ Tex om en polis tror sig se en pistol riktad mot sig och går till angrepp med våld för att försvara sig själv. Även om det senare visade sig att pistolen i själva verket var en leksakspistol kan polisen, eller annan person i liknande situation, ändå gå fri från ansvar för uppsåtligt brott om det våld hen brukade inte var uppenbart oförsvarligt. Bedömningen görs då utefter vad som hade ansetts vara försvarligt våld om pistolen faktiskt hade varit riktig och laddad.¹³⁶

I avgörande från HD 2012 åberopade en man som brutalt huggit sin flickvän flera gånger med ett svärd putativt nödvärn till sitt försvar. Han hade varit berusad och tittat på skräckfilm och då upplevt att han befann sig i en nödvärnssituation. Även om ruset var självförvällat kan det inte bortses från villfarelsen, uppsåtsrekvisitet ansågs därför inte uppfyllt. Mannen dömdes dock för ansvar eftersom han under angreppet borde ha insett, då han inte möttes av något motstånd, att han inte befann sig i en nödvärnssituation och därför borde

---

¹³¹ Asp m.fl. (2013), s. 233. Se även Göteborgs TR mål nr: B 7023-01, där den tilltalade kastade sten på polisen som en reaktion av att polisen missbrukade sin makt genom att kasta sten på denne. Polisen hade dock kastat tillbaka stenarna i nödvärn, den tilltalade hade därför inte rätt att kasta sten.

¹³² Norée (2008), s. 111.

¹³³ Asp m.fl. (2013), s. 233-234.

¹³⁴ Holmqvist m.fl. (2013), s. BrB 24:1 s. 9-10.

¹³⁵ Norée (2008), s. 46.

¹³⁶ Holmqvist m.fl. (2013), s. BrB 24:1 s. 9-10.

ha avslutat sitt handlande. Av samma skäl ansågs inte heller putativexcess fria honom från ansvar.¹³⁷

3.1.1.2 Försvarlighetsbedömningen

Våld som är oförsvarligt kan vara tillåtet i en nödvärnssituation, så länge det inte är *uppenbart oförsvarligt*. En avvägning måste alltid göras mellan angrepp och försvar. Bedömningen görs efter angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt. Enligt Norée är det särskilt viktigt att fokusera på det *angripnas betydelse*, om angreppet riktar sig mot egendom eller person. Av givna skäl är ett angrepp mot egendom inte lika allvarligt som ett livsfarligt angrepp mot person. Ett angrepp mot person berättigar därför till mer våld.¹³⁸ En handling kan anses uppenbart oförsvarligt om angreppet kunde avvärjas med en enklare åtgärd, som t ex att ropa på hjälp, istället för att bruka våld. Hänsyn bör även tas till den angripnes egenskaper, t ex till hans kroppskrafter. Det kan t ex vara uppenbart oförsvarligt av en kraftig man att tillgripa ett tillhygge att försvara sig med medan det hade ansetts försvarligt av en mindre kraftig man att göra.¹³⁹

3.1.2 Särskilt om polisens ansvarsfrihetsgrund

Som nämnts tidigare har polisen samma rätt att åberopa de allmänna straffrättsliga rättfärdigande grunderna i 24 kap BrB som enskilda. Boucht har problematiserat bedömningen av polisens rätt till nödvärn genom att ifrågasätta om en polis som hamnar i en nödvärnssituation agerar som privatperson eller myndighetsperson. Frågan verkar tillsynes inte tidigare ha diskuterats i varken förarbeten, praxis eller doktrin. Generellt sett aktualiseras sällan frågan om tjänsteansvar i nödvärnssituationer vilket kan anses indikera att polisen i nödvärnssituationer står utanför sin tjänsteplikt och därmed agerar som privatperson. Boucht har ifrågasatt om det är rimligt att en polis, som ofta befinner sig i kritiska situationer just på grund av sin egenskap som polis, ska kunna, då situationen är som mest kritisk, vara privatperson för att kunna agera i nödvärn och sedan, när läget stabiliserats, övergå till att vara polis igen. Han menar därför att en polis bör bedömas som en polis som agerar i nödvärn.¹⁴⁰

---

¹³⁷ NJA 2012 s. 45.

¹³⁸ Norée (2004), s. 29.

¹³⁹ Holmqvist m.fl. (2013), s. BrB 24:1 s. 7.

¹⁴⁰ Boucht (2011), s. 335-339.

3.1.2.1 Laga befogenhet

I 24 kap 2 § BrB regleras polisens, såväl som kriminalvårds- och sjukhuspersonals, laga befogenhet att bruka våld mot någon som är frihetsberövad. Om den frihetsberövade gör motstånd, är hotfull eller våldsam har den som håller ordning rätt att bruka våld som med hänsyn till omständigheterna är *försvarligt*.¹⁴¹ Förvarlighetsbedömningen i 24 kap 2 § är alltså densamma som vid laga befogenhet i polislagen. 10 § PolL har i förarbeten benämnts som en vidareutvidgning av 24 kap 2 § BrB.¹⁴² En viktig skillnad mellan 10 § PolL och 24 kap 2 § BrB är att den senare är tillämplig när någon *är* frihetsberövad. 10 § är istället tillämplig när någon *ska* frihetsberövas.¹⁴³ Förutsatt att det inte föreligger någon nödvärn- eller nödsituation regleras alltså polisens rätt till våld i PolL vid ett omhändertagande. När omhändertagandet sedan trätt i kraft är 24 kap 2 § BrB istället tillämplig, vilket kan innefatta att hindra en frihetsberövad från att rymma eller för att hålla den frihetsberövade till ordningen.¹⁴⁴ Bestämmelsen syftar till att hålla ordning på den som är frihetsberövad och att den frihetsberövade ska rätta sig efter de ordningsregler som gäller i häkte eller polisarrest. Det våld som då brukas av polis eller kriminalvårdspersonal ska med hänsyn till omständigheterna vara försvarligt för att ordningen ska upprätthållas.¹⁴⁵ Bedömningen av vad som är försvarligt och behövt görs utefter behovs- och proportionalitetsprinciperna, precis som vid annan polisiär våldsanvändning.¹⁴⁶

3.1.2.2 Försvarlighetsbedömning för polisen

Som nämnts ovan (3.1.2) är det inte klart hurvida beaktas till om personen är polis eller inte vid försvarlighetsbedömningen av nödvärn. I förarbeten till polislagen var departementschefen av uppfattningen att det bör kunna ställas högre krav på en polis än på andra i en nödvärnssituation och att kravet på *försvarligt* våld enligt polislagen bör innebära att kravet är detsamma för polis i nödvärnssituationer.¹⁴⁷ Vilket alltså innebär att polisens agerande i nödvärnssituation inte bedöms utifrån om det är *uppenbarligt oförsvarligt* utan istället utifrån om agerandet anses *försvarligt*. Jareborg delar till viss del den uppfattningen då han anser att något högre krav bör kunna ställas på en polis, liksom på andra som har särskild förutsättning att hantera situationer där våld förekommer, än på andra medborgare.¹⁴⁸ Norée är dock av uppfattningen att det inte kan ställas högre krav på en polis jämfört med enskilda eftersom en sådan

---

¹⁴¹ Prop. 1993/94:130, s. 32-33.

¹⁴² Prop. 1983/84:111, s. 85-86.

¹⁴³ Dahlström m.fl. (2014), s. 65.

¹⁴⁴ Westerlund (2009), s. 45-46.

¹⁴⁵ Prop. 1996/97:175, s. 73-75.

¹⁴⁶ Norée (2000), s. 164.

¹⁴⁷ Prop. 1983/84:111, s. 94.

¹⁴⁸ Jareborg (2001), s. 269.

distinktion är i strid med lagtexten. Försvarylighetsbedömningen avseende nödvärn ska därför vara densamma oavsett vem som åberopar det (se vidare avsnitt 3.3.1).¹⁴⁹ Norée anser däremot att högre krav kan ställas mot polis vid försvarylighetsbedömning i situationer av excess eftersom polisen är utbildade i konflikthantering och självskydd och ska kunna behärska sig i större utsträckning än andra.¹⁵⁰

En polis kan vid utövandet av en otillåten våldshandling ursäktas av *personliga skäl*. Våldet kan ha använts på grund av förmans befallning¹⁵¹ eller i excess. Även när polisen felaktigt uppfattat situationen och trots att hen haft rätt att bruka våld kan det rättfärdigas om polisens missuppfattning anses godtagbar. En polis som använder våld, som rent objektivt sett anses välmotiverat, ska inte dömas till ansvar oberoende av om polisen har övervägt saken eller inte.¹⁵²

3.1.3 Nöd

Enligt 24 kap 4 § BrB ska den som begår en handling i nöd, för att avvärja fara för liv eller hälsa eller rädda värdefull egendom eller av annan sådan orsak, vara fri från ansvar. Detta om gärningen, med hänsyn till den skada som åsamkas annan, farans beskaffenhet och omständigheter i övrigt, anses försvarlig. Till skillnad från nödvärnsbestämmelserna behöver inte faran uppkommit genom ett brottsligt angrepp för att en nödrätt ska föreligga.¹⁵³ Gärning som begåtts i nöd måste anses *försvarlig*, vilket innebär att nödbestämmelserna är snävare jämfört med nödvärnsbestämmelserna. För en gärning som begås i nöd krävs det i princip att det är av ett intresse som är av betydligt större vikt än det som offras.¹⁵⁴

Nödbestämmelserna är avsedda att tillämpas endast i undantagsfall.¹⁵⁵ De är subsidiära i förhållande till 24 kap 1-3 §§ vilket betyder att den först kan bli aktuell om ansvarsfrihet inte tillämpas enligt nämnda paragrafer. Syftet med bestämmelsen är att ge en regel för händelser av intressekollision. Vid kollision av två intressen, som båda skyddas av rättsordningen, kan det ena intresset avvärjas endast genom intrång i det andra. Liv, hälsa och egendom är intressen som uttryckligen skyddas men även andra intressen kan skyddas av nödbestämmelserna. Därför lämnar paragrafen utrymme för nödhandling av

---

¹⁴⁹ Norée (2000), s. 229.

¹⁵⁰ Ibid., s. 258.

¹⁵¹ Ansvarsfrihet på grund av förmans order regleras i 24 kap 8 § BrB.

¹⁵² Norée (2008), s. 40-41.

¹⁵³ Prop. 1993/94:130, s. 34-35.

¹⁵⁴ Prop. 1962:10, s. B 333-334.

¹⁵⁵ Prop. 1962:10, s. B 334.

annan orsak, vilket syftar på allmänna intressen. Intresset bör dock då vara av synnerlig vikt för att gärningen ska vara fri från ansvar.¹⁵⁶

3.1.4 Excess

Om någon gjort mer än vad som är medgivet i någon situation som anges i 24 kap 1-5 §§ eller 10 § PolL, kan hen alltså gå fri från ansvar, om hen på grund av omständigheterna svårligen kunnat besinna sig.¹⁵⁷ Någon måste alltså ha använt mer omfattande våld eller orsakat svårare skada än vad som medges genom bestämmelserna om nödvärn, nød och laga befogenhet. Som huvudregel ska personen då inte kunna åberopa dessa ansvarsfrihetsbestämmelser men reglerna om excess är ett undantag. Om omständigheterna var sådana att personen svårligen kunde besinna sig ska hen inte dömas till ansvar för handlingen.¹⁵⁸

3.1.5 Bevisning

Åklagaren ska vara den som styrker att den tilltalade inte har handlat i nödvärn, enligt den grundläggande principen om åklagarens bevisbörda.¹⁵⁹ Vilket beviskrav som bör ställas på åklagaren togs upp i ett rättsfall från Högsta domstolen år 1990. HD yttrade då att det bör krävas att åklagarens framförda bevisning får nödvärnsinvändningen att framstå som obefogad.¹⁶⁰ Om den tilltalades påstående om nödvärn anses vara orimligt till den grad att det kan lämnas utan avseende behöver åklagaren i regel inte någon bevisning för att styrka sitt åtal.¹⁶¹

---

¹⁵⁶ Prop. 1993/94:130, s. 34.

¹⁵⁷ 24 kap 6 § BrB.

¹⁵⁸ Holmqvist m.fl. (2013), s. BrB 24:6 s. 2.

¹⁵⁹ Prop. 1993/94:130, s. 30. I fyra fall har HD gett uttryck åt denna princip i nödvärnsmål, dvs att den åtalades påstående om att ha handlat i nödvärn ska godtas tills motbevisat, se NJA 1969 s. 425, NJA 1970 s. 58, NJA 1971 s. 442 och NJA 1978 s. 356.

¹⁶⁰ NJA 1990 s. 210.

¹⁶¹ Prop. 1993/94, s.30.

3.2 Förhållandet mellan de förvaltningsrättsliga och straffrättsliga bestämmelserna

De straffrättsliga och förvaltningsrättsliga bestämmelserna som behandlats ovan överlappar i flera fall varandra men de olika regleringarna har till grunden olika syften. Den straffrättsliga regleringen syftar huvudsakligen till att ange generella undantagssituationer för när otillåtna gärningar inte kan anses rättfärdigade, vilket ger ett skydd till den som agerar.¹⁶² Nödvärnsrätten bygger på en rätt att försvara sig själv. Att en rättsordning som bygger på ett statligt maktmonopol godtar en försvarsrätt för den enskilde kan bland annat motiveras med människans inneboende instinkt att försvara sig själv. Det handlar alltså om en avvägning mellan enskilda, och dels statliga intressen. Det är dels av intresse att uppställa strikta krav på när allmän våldsanvändning är rättfärdigat för att ha ett ordnat samhälle. Medan en alltför snäv försvarsrätt kan riskera att skapa en motsättning mellan det lagligt rätta och det som uppfattas som moraliskt rätt, vilket i senare led kan påverka enskildas förtroende för straffrätten.¹⁶³ Polislagen och bestämmelserna om laga befogenhet syftar istället till att kontrollera den statliga maktutövningen i enlighet med rättsstatliga krav och har en strängare utgångspunkt som skyddar enskilda gentemot statlig maktutövning. Precis som ansvarsfrihetsgrunderna i BrB utgör 10§ PolL ett uttryckligt undantag från straffansvar.¹⁶⁴

Enligt 10 § st. 1 p. 1 och 3 PolL kan polisen ha laga befogenhet att bruka våld om de möts av våld eller hot om våld samt om de ska avvärja en straffbelagd handling eller en fara för liv, hälsa och egendom. Befogenheterna påminner om nödvärns- respektive nödbestämmelserna vilket gör att reglerna i vissa fall kan överlappa varandra.¹⁶⁵ En polis kan ofta ha laga befogenhet att bruka våld parallellt med en rätt till nöd eller nödvärn.¹⁶⁶ I svensk lagstiftning saknas dock lagbestämmelser för hur förhållandet mellan de förvaltningsrättsliga och straffrättsliga reglerna ska bedömas.¹⁶⁷ För att utreda förhållandet mellan bestämmelserna behöver dels de materiella skillnaderna tydliggöras men även den rent formella relationen som bestämmelserna har till varandra, dvs vilken bestämmelse som vinner företräde vid regelkonkurrens.

---

¹⁶² Boucht (2011), s. 384-385.

¹⁶³ Ibid., s. 295.

¹⁶⁴ Ibid., s. 384.

¹⁶⁵ Norée (2000), s. 151-153.

¹⁶⁶ Norée (2008), s. 45.

¹⁶⁷ Boucht (2011), s. 384-386.

3.2.1 De materiella skillnaderna

Principiellt skiljer sig polisens laga befogenhet att bruka våld och rätten till nödvärn genom att den laga befogenheten brukas *offensivt* i syfte att utöva verksamhet som anses värdefull, medan nödvärnsrätten brukas *defensivt* för att skydda eller rädda något eller någon. Den laga befogenheten tillåter endast våld som med hänsyn till omständigheterna är *försvarligt*. Nödvärnsrätten å andra sidan tillåter våldsanvändning som inte är *uppenbart oförsvarlig*. Laga befogenheten kan inte gå längre än vad principerna om behov och proportionalitet sträcker sig, medan nödvärnsrätten kan sträcka sig över den gränsen. En polis som, vid utövandet av en tjänsteåtgärd, möts av våld eller hot om våld får inte använda mer våld än det som anses försvarligt. Om situationen övergår till en nödvärnssituation får polisen använda kraftigare våld, som inte är uppenbart oförsvarligt.¹⁶⁸ Det kan följaktligen anses vara en tjänsteplikt av polisen att använda våld som är försvarligt om polisen angrips med våld eller hot om våld, men det kan aldrig anses vara en tjänsteplikt att bruka våld i den utsträckningen som tillåts av nödvärnsbestämmelserna.¹⁶⁹ Enligt Norée kan polisen även i nödsituationer använda kraftigare våld än det som anses tillåtet enligt laga befogenheten. Rätten till våld i nöd sträcker sig längre än vad principerna om behov och proportionalitet, men inte i samma vida utsträckning som nödvärnsrätten.¹⁷⁰

I 10 § st. 1 p. 1 PolL uppställs inget krav på att våldet som polisen möter måste vara *brottsligt*. För att en polis ska anses vara i en nödvärnssituation enligt 24 kap 1 § BrB måste emellertid angreppet mot polisen vara brottsligt.¹⁷¹ I förarbetena till polislagen diskuterades det om formuleringen ”eller angrips med våld” skulle ingå i 10 § st. 1 p. 1 PolL men eftersom polisen har rätt till våld, precis som övriga medborgare, när de *angrips* med våld enligt nödvärnsbestämmelserna.¹⁷² Boucht anser att detta uttalande tyder på att det är en skillnad mellan att *angripas* med våld och att *mötas* med våld, och att angripande med våld hör hemma i 24 kap 1 § BrB. Av det ovan nämnda drar Boucht slutsatsen att 10 § st. 1 p. 1 avser sådant våld, eller hot om våld, som inte är brottsligt eftersom paragrafen saknar ett sådant rekvisit.¹⁷³

---

¹⁶⁸ Norée (2008), s. 43-44.

¹⁶⁹ Prop. 1996/97:175, s. 76.

¹⁷⁰ Norée (2008), s. 44.

¹⁷¹ Boucht (2011), s. 170-171.

¹⁷² Prop. 1983/84:111, s. 93-94.

¹⁷³ Boucht (2011), s. 171-172.

3.2.2 Den formella relationen

Det saknas lagbestämmelser om hur dessa regler ska förhålla sig till varandra. Frågan har heller inte varit uppe för diskussion i någon större omfattning i varken förarbeten eller doktrin.¹⁷⁴ Gränsdragningen mellan laga befogenhet och nödvärn är inte alltid tydlig utan det beror på situationen och det måste bedömas från fall till fall, menar Norée.¹⁷⁵ Inom både de straffrättsliga och de förvaltningsrättsliga reglerna prövas gärningens försvarlighet. Gällande bedömningen av våld enligt laga befogenhet prövas även *följden* av gärningen.¹⁷⁶ Norée hävdar att nödvärnsrätten tar vid i situationer när utförandet av tjänsteåtgärden inte längre är det primära och när det istället handlar om att polisen måste rädda sig själv eller någon annan från en farlig, i värsta fall livshotande, situation. Vem som agerar i den situationen, den angripna polisen eller någon annan, spelar ingen roll då även den som hjälper åtnjuter samma rätt enligt 24 kap 5 § BrB.¹⁷⁷ Boucht menar däremot att det är tveksamt om det går att dra en gräns för när nödvärnsrätten tar vid utan att det snarare måste göras en bedömning om angreppet mot polisen är brottsligt eller inte.¹⁷⁸

Boucht anser vidare att det är önskvärt att förhållandet mellan överlappande regler ska vara relativt klart för att rättstillämparen i konkreta fall ska kunna veta vilka bestämmelser som ska tillämpas.¹⁷⁹ I svensk lagstiftning saknas lagbestämmelser för hur förhållandet mellan de förvaltningsrättsliga och straffrättsliga reglerna ska bedömas. Diskussioner kring turordning och tillämplighet avseende korrelationen mellan dem är bristfällig.¹⁸⁰ Norée menar att 10 § st. 1 p. 1 och 3 syftar till situationer av nöd- och nödvärnskaraktär och därmed är ett komplement till de allmänna ansvarsfrihetsgrunderna.¹⁸¹ Vilket skulle innebära att i överlappande tillämpningssituationer ges nödvärnsbestämmelserna företräde.¹⁸² Boucht anser dock att polislagen borde vinna företräde vid straffrättslig regelkonkurrens med stöd av tolkningsprincipen om *lex specialis* och *lex generalis*. Principen innebär att en specialbestämmelse har företräde framför en allmän bestämmelse.¹⁸³ 24 kap BrB tillämpas därför, enligt Boucht, först när bestämmelserna om laga befogenhet i 10 § PolL och 24 kap 2 § inte räcker till.¹⁸⁴

---

¹⁷⁴ Boucht (2011), s. 385.

¹⁷⁵ Norée (2004), s. 32-33.

¹⁷⁶ Boucht (2011), s. 384.

¹⁷⁷ Norée (2000), s. 219.

¹⁷⁸ Boucht (2011), s. 383.

¹⁷⁹ Ibid., s. 383-384.

¹⁸⁰ Ibid., s. 384-386.

¹⁸¹ Norée (2000), s. 151-153.

¹⁸² Boucht (2011), s. 384-386.

¹⁸³ Ibid., s. 386-387. Boucht argumenterar för att en sådan tolkningsprincip är tillämplig i detta fall och att polislagen är att betrakta som *lex specialis*.

¹⁸⁴ Boucht (2011), s. 389.

4 Rättsfall mot polis

I detta kapitel kommer ett antal rättsfall från svenska domstolar redovisas i vilka poliser blivit åtalade för våldshandlingar de utfört i tjänst. Kapitlet kommer att inledas med avgöranden från HD och avslutas med de senaste domarna från underinstanserna för att ge läsaren en aktuell inblick i hur gällande rätt inom polisiär våldsutövning tillämpas.

4.1 Laga befogenhet – Högsta Domstolen

Få fall av polisvåld har prövats i högsta instansen. Av de få är de flesta avgörandena från innan polislagens tillkomst.¹⁸⁵ Det saknas dessutom avgöranden från högsta instansen gällande polisens rätt att skjuta. Under denna rubrik ska de mål som tagits upp av HD behandlas. HD-domar där en polis varit anklagad för tjänstefel med stöd av någon annan bestämmelse i polislagen kommer inte att behandlas vidare då syftet är att utreda våldsanvändning med utgångspunkt i 10 § PoL. Domar som, i och för sig rör 10 §, men som inte rör våldsutövning mot person utan våldsutövningen mot egendom kommer inte att redovisas.¹⁸⁶ Även fall som togs upp av HD innan polislagens ikraftträdande utelämnas.¹⁸⁷

4.1.1 Polis tryckt upp flicka mot räcke¹⁸⁸

Under slutfasen av en demonstration i Stockholm 2003 hade polisen fått i uppgift att hindra nya tänkbara oroshärdar. En 17-årig flicka och hennes 16-åriga kompis hade då blivit ombudda att lämna platsen. Efter att den 17-åriga flickan noterat att polisen knuffat hennes kompis pekade hon finger åt honom samtidigt som hon sprang från platsen. Polisen sprang då ikapp flickan och tryckte upp henne mot ett räcke. När hon sedan fördes till en polisbuss för skyddsvisitation hade hon mottagit sparkar på benet eftersom hon inte ville stå med benen isär. Händelseförloppet videofilmades.

---

¹⁸⁵ Norée (2008), s. 104.

¹⁸⁶ Se NJA 1993 s. 324 (NJA 1990:54), butikskontrollant omhändertog snattarens väska, åtgärden bedömdes som lagenlig enligt 10 § PoL eftersom regleringen ansågs tillåta omhändertagande av egendom om åtgärden är försvarlig, vilket det med hänsyn till omständigheterna ansågs vara i detta fall.

¹⁸⁷ Se NJA 1971 s. 245, mål om ansvar för tjänstefel på grund av onödigt våld i samband med gripande, tillämplig bestämmelse var då 19 § polisinstruktionen. Detta är det senaste avgörandet från HD innan polislagen trädde i kraft.

¹⁸⁸ NJA 2006 notis 26.

Åtal väcktes mot polisen för tjänstefel, polisen nekade till brott med hänvisning till laga befogenhet enligt 10 § PolL. Både tingsrätten och hovrätten friade polisen från anklagelserna med motivering att våldet varit befogat. Detta med bakgrund av en helhetsbedömning som innefattade händelserna under hela demonstrationen. Målet beviljades prövningstillstånd i HD vilket innebar att högsta instans, för första gången sedan polislagens tillkomst, skulle avgöra om en polis använt nödvändigt och försvarligt våld inom ramen för 10 § PolL. RÅ anförde att polisen av oaktsamhet vid myndighetsutövning åsidosatt vad som gällt för tjänsteuppgiften. En polis får, om andra medel är otillräckliga och agerandet är försvarligt med hänsyn till omständigheterna, använda våld för att genomföra en tjänsteåtgärd enligt 10 § PolL. Våld mot person får dock enbart brukas om polisen möts av motstånd, vilket även innefattar passivt motstånd, enligt 10 § st. 2 PolL. RÅ menade att andra medel hade kunnat brukas för att genomföra uppgiften och agerandet var därför inte försvarligt med hänsyn till omständigheterna. RÅ ansåg emellertid att flickan, genom att ha försökt springa från platsen, hade gjort sådant motstånd som avses i 10 § st. 2 PolL och ifrågasatte inte polisens beslut att avlägsna flickan från platsen. Polisen beslut att avlägsna flickan från platsen ifrågasattes därför inte vidare i domen.

HD anförde att det hade varit tillräckligt, för att genomföra ingripandet, att polisen hade tagit tag i flickan och hållit fast henne. Likväl ansåg domstolen att det med hänsyn till den allmänt oroliga situationen och omständigheterna på platsen var försvarligt att polisen tryckt upp henne mot räcket. Vidare kunde domstolen inte dra några säkra slutsatser baserat på den filmade videosekvensen om vilket våld polisen använt vid räcket. HD ogillade åtalet eftersom det inte kunde fastställas att våldet som polisen brukade mot flickan varit oförenligt med 10 § PolL.

4.1.2 Polis prejade motorcyklist¹⁸⁹

När en motorcyklist N underlätit att stanna på polis M:s uppmaning började M följa efter N, utan att rapportera det till vakthavande befäl. I syfte att hindra N från fortsatt färd prejade M vid ett tillfälle in framför motorcykeln och vid ett annat tillfälle fysiskt trängte N mot ett staket. Vakthavande befäl har därefter beordrat M att avbryta förföljandet men M har istället ökat hastigheten och kört ikapp N. N körde senare av vägen och skadade sig allvarligt. Åklagare väckte talan mot M som genom sitt agerande vid myndighetsutövning, uppsåtligen eller

---

¹⁸⁹ NJA 2013 s. 336

av oaktsamhet, åsidosatt tjänsteuppgiften. Med stöd av 10 § p. 5¹⁹⁰ och 22 § 1 PoL, 20 kap 1 § BrB jämförd med 2 och 3 §§ Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om vilka hjälpmedel som får användas för stoppande av fordon¹⁹¹. Åklagaren framhöll att polisen inte orsakade olyckan som sedermera inträffade och att han utfört prejningarna i enlighet med vad som gäller för uppgiften. Tingsrätten ansåg att M begått tjänstefel eftersom han underlåtit att rapportera en planerad prejning till befälet trots att det funnits tid till det. Han hade dessutom fortsatt förföljandet trots order om att avbryta. Hovrätten ogillade dock åtalet och menade i och för sig att andra prejningen medförde ansvar för tjänstefel, men eftersom den bedömdes som ringa skulle polis M inte dömas till ansvar.

HD bedömde att M skulle dömas för tjänstefel. Domstolen konstaterade, likt hovrätten, att första prejningsförsöket inte utgjorde något tjänstefel eftersom det inte hade varit planerat och uppkom mycket hastigt. Andra prejningsförsöket, drygt 30 sekunder senare, ansågs dock medföra ansvar för tjänstefel eftersom M måste ha planerat att göra ett andra försök och undvek att rapportera trots att han var skyldig att göra det. Prejning genom trängning är ett farligt ingripande som innebär påtaglig risk för att den som trängs, eller tredje person, skadas. Den risken är ännu större när den som trängs är en relativt oskyddad motorcyklist. Därför är det enligt HD av särskild vikt att rapporteringsskyldigheten följs för att insatsledaren, som inte är mitt i händelsernas centrum, kan fatta ett objektivt beslut om fortsatt insats. Tjänstefelet kunde med bakgrund av det inte anses ringa.

4.1.3 Kommande avgöranden

HD har nyligen beviljat prövningstillstånd i åtal om tjänstefel mot en polis som brukat våld genom att beordra sin tjänstehund att angripa och bita en person som sprang iväg efter att ha klottrat på en vägg. Åklagaren anser att polisen åsidosatt vad som gällt för uppgiften genom att i samband med gripandet använt oförsvarligt våld genom att använda sin tjänstehund. Tingsrätten ansåg att polisen i denna situation haft befogenhet, enligt 10 § PoL, att bruka visst våld vid ingripandet. Dock ansåg rätten att våldet inte var försvarligt och att polisen därmed överskridit sin laga befogenhet. Tingsrätten tog i bedömningen hänsyn till polisens erfarenhet som hundförare och ansåg att polisen varit oaktsam vid

---

¹⁹⁰ Enligt 10 § p. 5 får en polis, om andra medel är otillräckliga och agerandet är försvarligt med hänsyn till omständigheterna, använda våld för att med laga stöd stoppa ett fordon eller annat transportmedel.

¹⁹¹ Föreskrifter och allmänna råd om vilka hjälpmedel som får användas för att stoppa fordon enligt 10 § 5 polislagen (1984:387) m.m. (RPSFS 2008:6).

tjänsteutövningen och därför ska dömas för tjänstefel. Hovrätten friade polisen eftersom det var en så låg grad av oaktsamhet var tjänstefelet att anse som ringa.¹⁹²

4.2 Nödvärn – Högsta Domstolen

I följande avsnitt redovisas prejudikat från Högsta domstolen gällande nöd- och nödvärn för att ge en inblick i gällande rätt. Följande två prejudikat har valts ut eftersom de är vägledande och behandlar fall där dödliga vapen använts i en nödvärnssituation. Fallen nedan rör privatpersoner då avgöranden om polisens bruk av dödligt våld i nödvärn saknas från högsta instans. Det har diskuterats i doktrin om försvarlighetsbedömningen är olika för polisen och enskilda i nödvärnsmål (se diskussion i avsnitt 3.1 och 3.3), då stöd för en sådan åtskillnad saknas i praxis utgås vidare från att förvarlighetsbedömningen är lika för polisen som enskilda. Lagstiftningen erbjuder samma skydd för polisen såväl som andra enskilda, varpå dessa avgöranden är aktuella för polisiär våldsutövning.

4.2.1 Man knivhögger tjuv

H hade en natt beväpnat sig med kniv och förföljt två personer som gjort inbrott i hans bil. Efter att han kommit i kapp en av tjuvarna hotade han denne med kniven och under tumultet fick tjuven en knivskada i ansiktet. HD hänvisade till tidigare praxis¹⁹³ och anförde att uppsåtligt bruk av kniv eller annat livsfarligt vapen endast i utpräglade undantagsfall kan anses rättfärdigat. HD ansåg att H:s agerande var uppenbart oförsvarligt då H:s handlande innebar en stor risk att tillfoga allvarliga skada på tjuven när han med dragen kniv tacklade omkull denne. H hade inte varit i en trängd situation utan närmast handlat i syfte att ta fast den som skadat hans bil. Dock ursäktades H:s agerande av HD med stöd av bestämmelserna om nödvärnsexcess i 24 kap 6 § BrB. Hänsyn togs då till att H precis vaknat och att han var upprörd över skadegörelsen på bilen, som han nyligen köpt dyrt, vilket gjorde det svårt för honom att besinna sig. HD menade att H hade anledning att räkna med att tjuvarna kunde ha något form av vapen eller annat tillhygge på sig och att det var naturligt att H inte släppt ifrån sig kniven när han hann ikapp tjuvarna.¹⁹⁴

---

¹⁹² HD:s protokoll vid tillståndsprövning 2016-06-20, mål nr B 1727-16. Svea Hovrätt 2016-03-10, mål nr B 4177-15. Södertörns tingsrätt 2015-04-08, mål nr B 8818-14.

¹⁹³ HD hänvisade till rättsfallet NJA 1990 s. 210 där det ansågs uppenbart oförsvarligt att uppsåtligt utöva våld mot en förföljare genom att flera gånger skära honom med en kniv.

¹⁹⁴ NJA 1994 s. 48.

4.2.2 Man sköt rånare

Vid ett rånförsök mot en butik Husby har en vän till butiksägaren, B, avlossat två skott mot rånarna vilket ledde till att en deltagare i rånet skadades. Pistolen hade B och butiksägaren tagit från en av rånarna när de lyckats övermanna honom inne i butiken. B hade sprungit ut från butiken med pistolen i handen och noterat flyktbilen där rånarens kompanjon satt. B upplevde då att föraren i flyktbilen trevade med händerna mellan sätena och av rädsla att föraren också var beväpnad sköt B två skott, det ena träffade föraren i armen och det andra i bröstet.¹⁹⁵

HD skulle i målet fastställa om Bs handlande var rättfärdigat enligt bestämmelserna om nödvärn i 24 kap 1 § st. 2 p. 1. Bestämmelsen föreskriver en rätt till nödvärn mot ett påbörjat eller överhängande angrepp mot person eller egendom. Enligt HD förelåg det inte, objektivt sett, något överhängande angrepp då ingenting tydde på att föraren var beväpnad eller hade någon avsikt att ingripa i händelseförloppet. B:s uppfattning om att föraren trevade mellan sätena ifrågasattes av HovR men kunde inte motbevisas och låg därför till grund för bedömningen. Att värja sig mot en angripare med hjälp av ett livsfarligt skjutvapen kan endast under särskilda omständigheter anses som en proportionerlig åtgärd. HD fastslog att det hot som enligt B fanns mot honom inte var tillräckligt konkret och akut för att berättiga honom att vidta sådana drastiska åtgärder, som att utsätta föraren för livsfarliga skador, i förebyggande syfte. Hans handlande bedömdes därför av HD som uppenbarligen oförsvarligt. Med hänsyn till omständigheterna ansåg HD inte heller att bestämmelserna om nödvärnsexcess kunde fria B från ansvar.¹⁹⁶

4.3 Underinstanser - Polisskjutningar

Följande rättsfall behandlar situationer då polisen använt skjutvapen mot enskilda. Mål om polisskjutningar har hittills aldrig avgjorts i högsta instans. Domarna nedan är från underinstanserna och ämnar spegla hur gällande rätt tillämpas. Användning av skjutvapen är den mest omfattande åtgärden en polis kan ta och får enbart användas som sista utväg. Dessa två domar är de senaste, från 2016, där poliser varit åtalade för tjänstefel enligt 20 kap 1 § BrB för användning av skjutvapen mot individer, för ett ge en aktuell inblick i tillämpningen av gällande rätt.¹⁹⁷

---

¹⁹⁵ NJA 1995 s. 661, s. 662-664.

¹⁹⁶ NJA 1995 s. 661, s. 674-675.

¹⁹⁷ Två avgöranden till finns från 2016, se Malmö tingsrätt dom 2016-09-20 mål nr. B 793-16 och Stockholm tingsrätt dom 2016-03-03 mål nr. B 12230-14.

4.3.1 Polis sköt mot bil med barn

Polis T åtalades för framkallande av fara för annan, enligt 3 kap 9 § BrB alternativt tjänstefel enligt 20 kap 1 § BrB då han avlossat två skott mot den personbil som en man, en kvinna, en hund och en fyraårig pojke färdades i. Polisen hade under kvällen den 5 augusti 2015 fått in ett larm om en misstänkt illegal vapenhandel. Polis T och hans kollega beordrades att stoppa den angivna bilen men iaktta försiktighet eftersom de misstänkte att vapen fanns i fordonet. När bilen körde ut från en parkeringsplats och passerade polis T avlossade denne två skott mot bilen. Ungefär samtidigt rammades bilen av en annan polis som körde polisbilen. Föraren av bilen var narkotikapåverkad och hade narkotika i bilen men inga vapen återfanns. Ett av skotten träffade ryggstödet på baksätets vänstra sida. Ingen i bilen skadades.¹⁹⁸

Polis T bestred ansvar för brott eftersom han haft laga befogenhet att skjuta mot bilen samt att hans handlande varit försvarligt. T menade att han upplevt att föraren av bilen försökte köra på honom och var därför på sannolika skäl misstänkt för försök till grov misshandel vilket är ett brott som räknas upp i 2 § SKunG. Enligt samma bestämmelser måste ett *omedelbart ingripande* vara *nödvändigt* för att en polis ska ha laga befogenhet att bruka skjutvapen. Tingsrätten ansåg inte att ett omedelbart ingripande varit nödvändigt eftersom T visste att polispatruller var i närheten och på väg. Tingsrätten bedömde att T:s handlande inte varit försvarligt och proportionerligt med hänsyn till den risk T utsatte målsägandena för. T hade således ingen laga befogenhet att skjuta mot bilen. Han åsidosatte vad som gällde för uppgiften när han, av oaktsamhet, överträdde gällande regler för användande av skjutvapen när han avlossade skotten mot bilen. Även om T tog ett felaktigt beslut ansåg rätten att brottet var ringa med hänsyn till det snabba händelseförloppet och att han uppfattade föraren som en farlig person. T dömdes därför inte till ansvar för tjänstefel.¹⁹⁹

4.3.2 Polis sköt man i benet

Polis E åtalades för vållande till kroppsskada, enligt 3 kap 8 § st. 1 BrB alternativt tjänstefel enligt 20 kap 1 § BrB. Polis E och hennes kollega blev beordrade till Bagarmossens centrum då larm om att en beväpnad man inkommit. På väg dit mötte poliserna en bil som polis E ansåg agerade misstänkt och föraren passade in på signalementet de fått. Polis E tog därför beslutet att

¹⁹⁸ Södertörns tingsrätt dom 2016-11-08, mål nr B 12163-15, s. 6-7.

¹⁹⁹ Södertörns tingsrätt dom 2016-11-08, mål nr B 12163-15, s. 12-17.

följa efter bilen och vid ett rödljus längre fram stannade bilen upp på polisernas stoppsignal. När kollegan steg ur polisbussen rivstartade bilen och ett förföljande påbörjades. Polis E lyckades preja bilen vilket skadade bilen så pass att den inte längre vara körbar. När polis E sedan lämnade polisbussen avlossade hon tre skott med sitt tjänstevapen mot bilen. Enligt teknisk undersökning var samtliga kulbanor riktade nedåt vilket visar att E siktat nedåt med vapnet på ett avstånd av cirka två meter. Ett av skotten träffade en passagerare i baksätet i underbenet. Några vapen påträffades inte i bilen, dock var en av personerna i bilen efterlyst med anledning av att han skulle avtjäna ett fängelsestraff.²⁰⁰

Polis E har erkänt att hon avfyrade sitt tjänstevapen mot bilen men bestrider ansvar för brott med stöd av bestämmelserna om rätt till nödvärn, alternativt putativt nödvärn. Tingsrätten ansåg dock inte att E stod inför ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp då det inte uppkom några konkreta hotfulla handlingar eller beteenden från bilden. Rätten bedömde därför att E inte var i en nödvärnssituation vid skjutningen. Dock hade E uppgett att hon uppfattade situationen som en nödvärnssituation, och med hänsyn till den risk- och stressfyllda situation som poliser utsätts för och de uppgifter E fått innan händelsen godtog tingsrätten förklaringen att E ansåg sig stå inför ett överhängande brottsligt angrepp. Tingsrätten delar åklagarens bedömning att det fanns mycket goda skäl för E att avvakta och invänta reaktioner från bilen efter att de fått stopp på den, personerna i bilen skulle kunna ha varit omtumlade efter påkörningen. Poliserna skulle t ex ha kunnat ta skydd bakom polisbussen med dragna vapen och beordrat personerna att kliva ur bilen. Skjutvapen måste användas utomordentligt restriktivt enligt bestämmelserna i SKunG. En polis ska förhålla sig avvaktande, t ex i en situation som kan upplösas på annat sätt än att skjutvapen används.²⁰¹ Med en samlad bedömning av omständigheterna drar rätten därmed slutsatsen att E:s handlande var uppenbart oförsvarligt och oaktsamt. E:s borde ha kunnat räkna med att det fanns passagerare i bilen och passagerarens skada är en adekvat följd av det oaktsamma handlandet, därför dömer rätten E för vållande till kroppsskada.²⁰²

4.4 Underinstanser – Polisvåld

Nedan kommer de två senaste domarna från 2016 där poliser stått åtalade för tjänstefel med anledning av våldsanvändning i tjänst att redovisas.²⁰³ Enligt 20

---

²⁰⁰ Södertörns tingsrätt dom 2016-09-27, mål nr B 14545-15, s. 5-6.

²⁰¹ Södertörns tingsrätt dom 2016-09-27, mål nr B 14545-15, s. 11-12.

²⁰² Södertörns tingsrätt dom 2016-09-27, mål nr B 14545-15, s. 11-15.

²⁰³ Finns även två andra rättsfall från tidigare i år, se Eskilstuna tingsrätt dom 2016-02-05 mål nr. B 2184-15 samt Södertälje tingsrätt dom 2016-04-13 mål nr. B 28 25-15.

kap 1 § BrB kan den som vid myndighetsutövning, uppsåtligt eller av oaktsamhet, åsidosätter vad som gäller för uppgiften dömas för tjänstefel.

4.4.1 Polis sparkade man i skrev

Polis J åtalades i Attunda tingsrätt den 23 juni 2016 för misshandel, enligt 3 kap 5 § BrB alternativt tjänstefel enligt 20 kap 1 § BrB efter att han, i samband med att han frigav en man från arresten, sparkat eller knäat mannen i underlivet. Polis J menade att han inte haft uppsåt att orsaka skada och anser vidare att han agerat i nödvärn eller med laga befogenhet. Händelsen fångades på övervakningskamera och polis J hävdade att han i situationen försökte stoppa mannen från att komma in på skyddsklassat område och att knät träffade insidan på låret. Rätten fann det emellertid klarlagt att polis J knäade mannen i underlivet. Även om mannen uppträtt störigt finns det inget stöd för att J skulle ha varit utsatt för angrepp eller överhängande risk för angrepp, vilket styrks av övervakningsfilmen. Uppfattningen J hade om att han befann sig i en nödvärnssituation, så kallat putativt nödvärn, kan av rätten inte ifrågasättas med beaktande av att mannen uppträtt stökigt och verbalt påträngande. J:s agerande ansågs dock av rätten vara alltför kraftigt i förhållande till situationen, med beaktan av hans långa erfarenhet som polis samt att en kollega fanns nära tillhands, framstår våldet som onödigt och ha karaktären av övervåld. Tingsrätten ansåg att J agerat oaktsamt och ska därför dömas till ansvar för tjänstefel.²⁰⁴

4.4.2 Polis slog man i bakhuvudet

Åtal väcktes mot polis F som enligt åklagaren gjorts sig skyldig till misshandel, ringa brott, alternativt tjänstefel när han under tjänstgöring tilldelat ett slag, med öppen hand, i bakhuvudet på en man som skulle föras in till arrest endast iklädd underkläder. Polis F förnekar att han slagit mannen men medger att han vidrört mannens hår/huvud. Polis F uppgav att han genom att vidröra mannens huvud brukade en distraktionsteknik som syftar till att bryta en attityd genom ett överraskande agerande. En övervakningsfilm visar att F utdelat ett snabbt slag mot mannens bakhuvud, en poliskollega vittnade att hon hört ljudet av en handflata som träffat en kroppsdel. Tingsrätten gör bedömningen att slaget föll under ansvar för ringa misshandel. Frågan var då om slaget kunde anses vara befogad med avseende på den tjänsteuppgift F utövade. F upplevde att mannen stelnade till när han blev informerad om att han skulle stanna kvar på stationen och med bakgrund av att mannen var känd för sitt labila humör sedan tidigare,

---

²⁰⁴ Attunda tingsrätt dom 2016-06-23 mål nr. B 6702-15.

även om han i denna situation gjorde som han blev tillsagd, gör tingsrätten bedömningen att slaget, distractionen, var befogad. Handlingen ska därför vara straffri och F frikändes från åtalet för ringa misshandel och tjänstefel.²⁰⁵

Rådmannen Nils Karlberg anmälde skiljaktig mening i domen. Han ansåg, precis som rätten, att slaget föll under ansvar för ringa misshandel men ansåg inte att slaget varit en nödvändig åtgärd till skillnad från rätten. Mannen hade mottagit ett slag i en utsatt position, endast iförd kalsonger, och hade dessförinnan låtit sig visiteras utan några protester. Karlberg menar vidare, med hänsyn till 8 och 10 §§ PolL, att det var uppenbart oförsvarligt att bruka våld i den uppstådda situationen. Karlberg ansåg att det inte var bevisat att F haft uppsåt att tillföra smärta, varpå F inte kan dömas för ringa misshandel. Dock bör F, enligt Karlberg, dömas för tjänstefel då han uppsåtligen och vid myndighetsutövning brukat obefogat våld mot mannen. Våldet kan inte anses som en ringa gärning.²⁰⁶

---

²⁰⁵ Jönköping tingsrätt dom 2016-09-01 mål nr. B 435-16, s. 2-7.

²⁰⁶ Jönköping tingsrätt dom 2016-09-01 mål nr. B 435-16, bilaga 1.

5 Amerikanska polisens rätt att bruka våld

Denna komparativa del av framställningen kommer att inledas med en kortfattad beskrivning av det amerikanska rättssystemet för att ge en inblick i hur det skiljer sig från det svenska. Några vidare jämförelse av rättssystemen kommer inte att tas upp i detta arbete, utan avsnittet syftar främst till att ge en utblick i hur polisiär våldsanvändning regleras i ett annat land. Eftersom USA är ett *common law*-land, vars gällande rätt är baserat på rättspraxis kommer huvudfokus i detta avsnitt att vara på rättsfall från högsta instans.

5.1 Allmänt om amerikansk rätt

De tretton inbördes oberoende brittiska nordamerikanska kolonier, som senare bildade det USA som finns idag, tillämpade engelsk rätt. Kopplingen till den engelska rätten överlevde den amerikanska revolutionen och engelska prejudikat från förr har än idag bindande verkan i de amerikanska domstolarna. Det har dock skett viss utgallring gällande några av den engelska rättens mest konservativa och feodala drag sedan revolutionen. Inom flera rättsområden i USA är den engelska rättstraditionen fortfarande stark men inom t ex straffrättens område är de gamla *common law*-brotten utbytt mot lagstiftade straffrättsregler.²⁰⁷ Inom *common law* skapas rätten i domstolarna och inte i första hand genom stiftande av generella lagar.²⁰⁸

5.1.1 Delstater och domstolarna

Idag består USA av femtio delstater. Varje delstat har sitt eget rättssystem med egna lagar och har i princip sin egen *common law*, även om deras system i stort är besläktade med varandra. Delstaterna besitter all regleringsmakt som inte i grundlag är överfört till de federala organen. Inom de områden som både regleras delstatligt och federalt, åtnjuter federal rätt företräde.²⁰⁹

---

²⁰⁷ Bogdan (2003), s. 128-129.

²⁰⁸ Norée (2000), s. 55.

²⁰⁹ Bogdan (2003), s. 129-131.

I USA finns två parallella domstolssystem: delstatsdomstolar och federala domstolar. Båda systemen har tre instanser. Gällande mål inom federala rätten är the Supreme Court of the United States (Supreme Court) sista instansen.²¹⁰

5.2 Amerikanska polisens våldsanvändning

Amerikanska polisens våldsanvändning har länge varit ett stort problem i USA. Obefogade polisskjutningar, användande av övervåld²¹¹ och rasdiskriminering har lett till omfattande protester i landet. Trots viktiga ändringar i polisiära rutiner, som i och för sig haft vissa positiva effekter på polisens verksamhet, kvarstår fortfarande stora problem.²¹²

Nedan kommer regleringen om polisiär våldsanvändning att redovisas. De grundlagsskyddade rättigheter som enskilda har mot kroppsliga ingrepp av stat enligt 4th Amendment²¹³ samt den rätt som individer har att väcka åtal vid kränkningar av dessa rättigheter enligt Section 1983 kommer att presenteras. Även det skydd som polisen har i sin tjänsteutövning genom *qualified immunity* kommer att förtydligas nedan.

5.2.1 4th Amendment

4th Amendment, som är en del av den amerikanska konstitutionen, förbjuder oskäligt gripande och husrannsakan. Sådana ingripanden kräver skälig misstanke eller särskilt beslut.²¹⁴ Historiskt sett har 4th Amendment tolkats som ett krav på att staten måste ha en fullmakt, t ex genom arresteringsorder eller husrannsakanorder, för att kunna utföra ingripande mot enskilda. Det har dock visat sig att sådana ingripande får utföras utan fullmakt under speciella omständigheter. Till exempel om det finns skälig misstanke att anta att någon begår eller är på väg att begå en brottslig gärning, eller är beväpnad och farlig, kan polisen stoppa och visitera den personen.²¹⁵

Oberättigat våld av polisen kan utgöra en kränkning av 4th Amendment. Konstitutionen är USA:s grundlag och enligt rättspraxis får det allmänna inte dra någon fördel gentemot den enskilde på grund av ett stadgade som strider mot en

---

²¹⁰ Fletcher & Sheppard (2005), s. 6-7.

²¹¹ Översättning från *excessive force*.

²¹² Walker & Archbold (2014), s. 8-9.

²¹³ 4th Amendment kan översättas till fjärde tillägget.

²¹⁴ Fourth Amendment (Amendment VI) to the United States Constitution, Bill of Rights.

²¹⁵ McDonald Henning, Karen, s. 275-276. Se även Terry v. Ohio, 392 U.S. 1 (1968).

skyddsbestämmelse i grundlagen. En kränkning av konstitutionen kan vara straffbar enligt federal lag.²¹⁶

5.2.2 Section 1983

Section 1983 är en del av *Civil Rights Act of 1871* som är en federal lagstiftning som är bindande för samtliga delstater. Regleringen är till för att skydda medborgare, och andra personer som befinner sig inom USA:s jurisdiktion, från olagliga ingrepp av personer som agerar i statens namn. Staten är ingen person och kan därför inte bli ansvarig, men en stad²¹⁷, delstat eller en person som är anställd av staten kan bli stämd i domstol med stöd av denna lag.²¹⁸

Section 1983 tillåter individer att stämna en delstat, statsanställda och lokala myndigheter om de anser att deras konstitutionella rättigheter har blivit kränkta genom handlingar utförda av statstjänstemän. Det var först i *Monroe v. Pape*²¹⁹, nästan hundra år efter Section 1983's tillkomst, som Supreme Court fastställde att statliga tjänstemän kunde åtalas för handlingar de utfört i tjänst, även om handlingarna inte varit beordrade eller ens befogade. Detta fall blev ett startskott för likande typer av åtal där statstjänstemän kunde få stå till svars när deras handlingar i tjänst kränkt individers konstitutionella rättigheter.²²⁰

För att åtal, med stöd av denna lag, ska väckas måste personen som utsatts för ett angrepp visa att; 1) angriparen handlade i statens namn och 2) angreppet inkräktade på den angripnes federala eller konstitutionella rättigheter. En lokal myndighet kan endast åtalas ifall målsägare kan visa att den grundlagsstridiga kränkning som en polis utförde på denne var en effekt av en policy, sedvana eller handling av kommunen eller lokala myndigheten.²²¹

5.2.3 Qualified immunity

Qualified immunity (kvalificerad immunitet) är en doktrin som syftar till att skydda poliser från personligt ansvar då de står åtalade för brott enligt Section 1983. Försvarlighetsbedömningen utgår från perspektivet av en *reasonable*

---

²¹⁶ Norée (2000), s. 57 och 59.

²¹⁷ En stad är i laglig mening en *person*, se *Will v. Michigan Department of State Police*.

²¹⁸ Meltzer (2014), s. 1283-1284.

²¹⁹ *Monroe v. Pape*, 365 U.S. 167, 171 (1961), då 13 poliser bröt sig in i familjen Monroes hem och sökte igenom deras hem, utan någon husrannsakan, medan familjemedlemmarna tvingades stå nakna i vardagsrummet.

²²⁰ Dawson (2016), s. 531-532.

²²¹ *Ibid.*, s. 534.

*officer*²²². En polis är skyddad av kvalificerad immunitet om en *reasonable officer* inte borde ha vetat att handlingen som denne utförde stred mot tydligt fastställd rätt²²³.²²⁴ I *Pearson v. Callahan*²²⁵ fastställde the Supreme Court att målsägande har bevisbördan för att visa att den lag som polisen bröt mot är tydligt fastställd och var så vid tidpunkten för ingreppet.²²⁶

Doktrinen syftar till att skydda poliser som agerar *reasonable*. Även om skyddet inte är absolut så är immuniteten stark. I *Malley v. Briggs*²²⁷ uttalade domstolen att alla poliser, som inte är påtagligt inkompetenta eller medvetet strider mot lagen, skyddas av immuniteten. Tolkningen av doktrinen har av domare blivit ändrad fram och tillbaka sedan *Monroe v. Pape* och kan därför av många anses vara svårtolkad.²²⁸ Vad som anses vara tydligt fastställt kan vara svårbedömt, en *reasonable officer* ska dock alltid anses ha kunskap om avgöranden från Supreme Court.²²⁹ Ett av syftena med doktrinen är att poliser, utan en sådan immunitet, kan bli avskräckta från att agera i situationer där konstitutionen inte ger en klar vägledning, även om deras handlingar senare skulle anses vara rättfärdigade. Den ger en befogenhet för en *reasonable officer* att agera inom ramen för konstitutionen och ger utrymme för ett skäligt misstolkande av lagen. Det andra syftet är att försöka undvika rättegångar eftersom bedömningar av immunitet, i bästa fall, kan lösas före en rättegång. Dock kan frågan om en *reasonable officer* borde vetat att handlingen var oskälig komma att bli en fråga för en jury att bedöma, vilket leder till att fallet tas upp till domstol ändå.²³⁰

I *Pearson v. Callahan* fastställde Supreme Court att domstolar först ska bedöma huruvida polisens handlande stred mot tydligt fastställd rätt, istället för att först bedöma frågan kring om handlingen inskränkte på individens konstitutionella rättigheter som tidigare gjorts i *Saucier v. Katz*²³¹. Detta för att frågor rörande konstitutionella rättigheter är svårbedömda och innebär onödigt arbete om beslutet ändå grundades i frågan om lagen var tydligt fastställd eller inte.²³²

Det finns även en starkare kategori av immunitet som ger tjänstemän ett absolut skydd från ansvar. De tjänstemän som har lagstiftande, dömande och åtalande

---

²²² Kan översättas till *förnuftig polis* men behålls i originalspråk för att undvika felaktig tolkning.

²²³ Översättning från *clearly established law*. Med *fastställd rätt* menas i detta avseende *common law*, dvs rättspraxis.

²²⁴ Dawson (2016), s. 525. Se även Anderson v. Creighton, 483 U.S. 635, 640 (1987).

²²⁵ Pearson v. Callahan, 555 U.S. 223, 231 (2009).

²²⁶ Ross (2016), s. 248-249.

²²⁷ Malley v. Briggs, 475 U.S. 335, 341 (1986).

²²⁸ Dawson (2016), s. 534-535

²²⁹ Ibid., s. 540. Se även Wood v. Moss, 134 S. Ct. 2056, 2061 (2014).

²³⁰ Ross (2016), s. 249.

²³¹ Saucier v. Katz, 533 U.S. 194, 201 (2001).

²³² Dawson (2016), s. 541.

uppgifter har *absolut immunitet* från Section 1983-åtal. Oavsett hur uppenbart grundlagsstridiga deras handlingar har varit. Amerikanska åklagare har denna absoluta immunitet i samband med deras tjänsteutövning vid åtal, men de har bara rätt till kvalificerad immunitet när de utför andra uppgifter i tjänsten.²³³

5.3 Rättspraxis

Sedan 1982, och fram till 2016, har the Supreme Court beslutat i tio fall som rör kvalificerad immunitet.²³⁴ Samtliga avgöranden som redovisas i detta avsnitt är från Supreme Court och har varit vägledande inom rättsområdet för polisiär våldsanvändning. Supreme Court beslut är gällande rätt i USA och således bindande för underinstanser. De två första domarna är äldre avgöranden som har varit centrala inom rättsområdet medan de övriga tre är de senaste avgörandena inom polisivåld som Supreme Court behandlat.

5.3.1 Tennessee v. Garner²³⁵

I oktober 1974 i Memphis, Tennessee begav sig två poliser till ett hus där ett misstänkt inbrott pågick. Polis H gick till baksidan av huset där han såg den 15-åriga misstänkta tjuven Garner, som han uppskattade var runt 17-18 år, rymma från platsen. När Garner stannade upp vid ett 180 cm högst staket lyste polis H mot honom med sin ficklampa och beordrade honom att stanna. Polis H kunde se Garners ansikte och händer och var någorlunda säker på att han var obehärdad. Istället för att stanna försökte Garner klättra över staketet varpå polis H sköt honom i bakhuvudet. Garner avled kort efter till följd av skottet. Polis H agerade i enlighet med staten Tennessee's lag och den lokala polisdepartementets policy som legitimerade användande av dödligt våld mot misstänkta som försökte rymma. Enligt lagen fick polisen göra vad som än krävdes för att gripa en misstänkt som försökte rymma eller gör aktivt motstånd för att undvika ett gripande, förutsatt att den misstänkte inte svarade till befallning.

Garners pappa stämde staden Memphis, borgmästaren, stadens polisdepartement och dess högsta chef samt polis H för brott mot Section 1983. Första instansen ansåg att lagen, som polis H agerade utefter, var i enlighet med konstitutionen. Court of Appeal²³⁶ bedömde att dödandet av en misstänkt som försöker rymma är att anse som ett *gripande* så som avses i den amerikanska konstitutionens 4th

---

²³³ Dawson (2016), s. 533-534.

²³⁴ Ross (2016), s. 248-249.

²³⁵ Tennessee v. Garner, 471 U.S. 1 (1985).

²³⁶ USA:s näst högsta instans.

Amendment. Eftersom 4th Amendment förbjuder oskälig gripande ska lagen i fråga endast bedömas som legitim om den anses skälig. Enligt rätten var våldet i samband med gripandet oskäligt med beaktande av allvarlighetsgraden på brottet som Garner var misstänkt för. Tennesseees lagstiftare hade därmed misslyckats med att begränsa användandet av dödligt våld.

Domen överklagades till högsta instans där fallet beviljades prövningstillstånd. I fallet tog Supreme Court för första gången ställning till polisiär våldsanvändning.²³⁷ Supreme Court fick då möjlighet att avgöra vilket våld som är skäligt inom ramen för 4th Amendment.²³⁸ Med en majoritet av 6 mot 3 ansåg Supreme Court att delstatslagen som tillät polisen att använda dödligt våld för att stoppa en flyende misstänkt brottsling stred mot 4th Amendment. Domstolen anförde att 4th Amendment förbjuder bruk av dödligt våld, om inte det är nödvändigt att stoppa en misstänkt brottsling som polisen, på sannolika skäl, kunde anta utgjorde påtaglig fara för våld mot polisen eller allmänheten. Tennesseees lag stred mot konventionen eftersom den tillät bruk av dödligt våld för att förhindra en obehäpnad misstänkt brottsling från att fly. Detta avgörande fastställde att oskäligt användande av dödligt våld strider mot 4th Amendment.

5.3.2 Graham v. Connor²³⁹

I ett annat fall hade målsägande, Graham, vaknat upp efter att ha svimmat av en insulinreaktion och blivit fängslad med handbojor liggandes med huvudet ner mot marken. Polisen hade sedan placerat honom på bilhuvu. När Graham hade försökt ta fram en diabetesidentifikation ur fickan hade polisen skrikit till honom att hålla käften och med våld fört in honom i polisbilen. Det visade sig sedan att Graham inte hade begått något brott. Graham fick flera skador i samband med gripandet, bland annat en bruten fot. Han stämde polisen för kränkningar av hans medborgerliga rättigheter. Underinstanserna ansåg inte att polisen hade agerat *uppsåtligt och sadistiskt* i försök att skada Graham eller kränka hans rättigheter. Domen överklagades till Supreme Court.

I detta avgörande utvidgade Supreme Court begreppet *gripande* inom ramen för 4th Amendment till att även omfatta situationer av övervåld använts mot fria medborgare. Supreme Court fastställde att Graham inte var tvungen att visa att polisen agerade uppsåtligt och sadistiskt till syfte att tillfoga skada för att fastställa att polisen använde övervåld. Situationer som rör polisens användande av övervåld faller under 4th Amendment och ska därför analyseras utefter

---

²³⁷ Gross (2016), s. 157.

²³⁸ Walker & Archbold (2014), s. 75.

²³⁹ Graham v. Connor, 490 U.S. 386 (1989).

objective reasonableness standard²⁴⁰. Om våldet är att anse som skäligt måste alltså bedömas utifrån perspektivet av en *reasonable officer* på platsen. Supreme Court anförde vidare att polisen kan missta sig om en misstänkts skuld i ett brott men det spelar ingen roll om, baserat på vad polisen i situationen visste vid tidpunkten, våldet som användes var *reasonable* för att gripa den misstänkte.²⁴¹ Domstolen tillade, vilket ofta blivit citerat i senare avgöranden, att det måste tas i beaktan att poliser ofta tvingas ta snabba beslut i osäkra och ansträngda situationer om vilket våld som är nödvändigt i varje enskilt fall.²⁴² Även allvarlighetsgraden på brottet personen misstänks för måste tas i beaktan samt huruvida den misstänkte utgör ett hot mot polisen eller allmänheten och om den misstänkte gör aktivt motstånd mot gripandet. Målet skickades tillbaka till underinstanserna.

5.3.3 Dödligt våld mot person i fordon

Garner utgjorde i ovannämnda fall inte ett tillräckligt stort hot mot polisen eller allmänheten, eftersom han flydde via fot och var obehärdad, för att rättfärdiga användande av dödligt våld mot honom. En person som flyr i ett fordon, å andra sidan, kan med större sannolikhet anses utgöra ett hot om allvarlig skada mot polis eller andra, vilket kan legitimera bruk av dödligt våld.²⁴³ Supreme Court har uttalat att en bil potentiell kan orsaka allvarlig skada på människor i omgivningen och att den därför anses vara en form av dödligt vapen. Farliga bilförare kan därför behöva stoppas.²⁴⁴ De senaste tre avgörandena från Supreme Court om polisivåld har handlat om situationer när polisen använt dödligt våld mot personer i fordon. Dessa presenteras nedan.

5.3.3.1 Scott v. Harris

En polis prejade Harris bil i försök att stoppa honom under en biljakt som startat efter att Harris vägrat stanna på polisens beordran. Harris kraschade då med bilen vilket ledde till att han förlamades. The Supreme Court ansåg att polisen hade befogenhet att använda våld i denna situation. Domstolen menade att det framkom tydligt från videoövervakningsfilm från polisbilen att polisen hade kört ansvarfullt och att Harris utgjorde ett tydligt och direkt hot mot allmänheten. De vägrade intresset av att hindra Harris från att skada andra mot den överhängande risken att Harris själv skulle skadas av det våld som polisen använde mot honom.

---

²⁴⁰ Underinstanserna hade i fallet använt en *subjektiv* standard när de utrett uppsåt men Supreme Court ansåg att bedömningen skulle ske utifrån en objektiv prövning.

²⁴¹ Graham v. Connor, 490 U.S. 386 (1989).

²⁴² Gross (2016), s. 158.

²⁴³ Ross (2016), s. 246.

²⁴⁴ Ross (2016), s. 245. Se även Brosseau v. Haugen, 543 U.S. 194 (2004).

Sammanfattningsvis ansåg domstolen att det är rimligt att en polis använder dödligt våld för att förhindra att oskyldiga människor skadas, till och med i sådan utsträckning att den misstänkte riskerar att skadas allvarligt eller till och med dö.²⁴⁵

5.3.3.2 Plumhoff v. Richard²⁴⁶

En natt i juli 2004 i West Memphis, Arkansas blev Donald Richard stoppad med sin bil av polis på grund av en trasig framlykta. Richard körde iväg från platsen i hög hastighet och en biljakt inleddes. Flera poliser lyckades senare omringa Richard på en parkeringsplats i Memphis, Tennessee, och när Richard ännu en gång försökte fly från platsen sköt poliserna 15 skott in i bilen vilket ledde till att både Richard och hans kvinnliga passagerare, Kelley Allen, avled. Händelsen filmades av polisens kroppskamera²⁴⁷. Richards och Allens familjer stämde poliserna, polischefen och borgmästaren av West Memphis. De ansåg att poliserna använt övervåld i strid mot 4th Amendment. De lokala myndigheterna ansåg att poliserna borde skyddas av absolut eller kvalificerad immunitet eftersom de agerat i tjänst. Court of Appeals ansåg att poliserna inte hade rätt till någon immunitet då deras agerande inte hade varit *reasonable*. Att skjuta en obeväpnad, flyende förare ansåg juryn i målet inte var ett *reasonable* agerande.

Precis som i Scott v. Harris ansåg the Supreme Court att den misstänkte utgjorde sådan fara för allmänheten att användandet av dödligt våld var skäligt för att eliminera faran. Domstolen tog även ställning till huruvida det var rimligt av polisen att skjuta femton skott mot bilen - om det anses legitimt att polisen använder dödligt våld för att stoppa en fara för allmänheten menar domstolen att polisen inte ska sluta förrän faran helt har eliminerats.

5.3.3.3 Mullenix v. Luna²⁴⁸

Isreal Leija körde iväg från polisen i sin bil efter att ha blivit stoppad och informerad om att han skulle arresteras. En biljakt i hög hastighet startade. I syfte att stoppa Leija satte polisen upp spikmattor på tre olika ställen. Innan Leija hade nått fram till spikmattorna sköt polis Mullenix i bilen bakom sex skott mot Leija's bil för att få stopp på honom. Fyra av skotten träffade Leija vilket ledde till att han avled. Andra instansen ansåg att ett sådant användande av dödligt våld stred mot tydligt fastställd rätt. En *reasonable officer* borde ha vetat att användandet av dödligt våld vid frånvaron av verklig och omedelbar fara strider

---

²⁴⁵ Scott v. Harris, 550 U.S. 127 (2007).

²⁴⁶ Plumhoff v. Richard, 572 U.S. __ (2014).

²⁴⁷ Översättning från *bodycamera*, en övervakningskamera placerad på polisen.

²⁴⁸ Mullenix v. Luna, 577 U.S. __ (2015).

mot 4th Amendment. Domen överklagades till Supreme Court som då skulle avgöra om Mullenix var berättigad till kvalificerad immunitet för hans agerande i biljakten. Om Mullenix handling inte stred mot tydligt fastställd rätt eller konstitutionell rättighet kan han inte bli personligt ansvarig för agerande han gjorde i egenskap av polis. Domstolen framhöll att det aldrig tidigare i högsta instans har bedömts att användande av dödligt våld i samband med en farlig biljakt stridit mot 4th Amendment, eller varit anledning att neka någon kvalificerad immunitet. De fastställde i detta fall att Mullenix var berättigad kvalificerad immunitet eftersom det inte finns någon tydligt fastställd rätt som stödjer att hans agerande var objektivt oskäligt bortom rimligt tvivel.

6 Analys

Nedan kommer en analys att redovisas i vilken jag avser besvara de frågeställningar som presenterades i avsnitt 1.2. Inledningsvis kommer den övergripande frågeställningen om polisens våldsbefogenhet enligt förvaltningsrättsliga- och straffrättsliga bestämmelser att besvaras (6.1). Därefter presenteras en analys av hur dessa bestämmelser förhåller sig till varandra (6.2) följt av en utredning av när polisen har rätt att bruka dödligt våld (6.3). I avsnitt 6.4 kommer amerikansk rätt att sammanfattas för att sedan jämföras med den svensk lagstiftningen.

6.1 Polisens våldsbefogenheter

När har svenska polisen, enligt förvaltningsrättsliga- och straffrättsliga regler, rätt att bruka våld mot enskilda?

I uppsatsens andra och tredje kapitel har en framställning av gällande rätt avseende polisens rätt att bruka våld presenterats. Andra kapitlet behandlar de förvaltningsrättsliga bestämmelserna och i det tredje kapitalet redovisas de straffrättsliga bestämmelserna inom området. Nedan presenteras vad som framkommit av de två kapitlen för att ge en samlad bild av gällande rätt.

Svensk polis har tilldelats en rätt att bruka våld för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt tillförsäkra allmänheten skydd och annan hjälp. Denna *laga befogenhet* att bruka våld har enbart tilldelats polisen eller personer som agerar för polisen och regleras i 10 § PolL. Tidigare hade polisens rätt till våld enbart varit reglerad i brottsbalken men en utökad reglering ansågs nödvändig efter 1974 års grundlagsändring i regeringsformen. Allt våld som inte var förbjudet var tidigare tillåtet för polisen att bruka. Den nya regeringsformen innebär att allt våld är förbjudet som inte är tillåtet, vilket kräver att polisen måste ha lagstöd för att kunna inskränka på den enskildas rätt till kroppslig integritet. En grundläggande förutsättning för att en laga befogenhet att bruka våld ska föreligga är att våldsanvändningen utgör ett led i en *tjänsteåtgärd*. Vid ett sådant ingripande måste behov- och proportionalitetsprinciperna i 8 § PolL särskilt beaktas. Ett ingripande får endast utföras om det är *nödvändigt* för att avfärda eller undanröja en fara eller störning. Finns flera medel att tillgå för att avfärda faran ska polisen alltid välja det medel som innebär minst intrång på den enskildes fri- och rättigheter, vilket kräver en objektiv bedömning av sannolika verkningar av ingripandet. De skador och olägenheter som kan komma att uppstå till följd av ett ingripande måste stå i rimlig proportion till syftet med

ingripandet. Fysiskt våld ska endast användas som en sista utväg. Används våld av polis måste det hänsyn till omständigheterna anses vara *försvarligt*.

Vid sidan av polisens laga befogenhet att bruka våld har polisen samma rätt som alla andra att åberopa de allmänna ansvarsfrihetsgrunderna i 24 kap BrB. De allmänna ansvarsfrihetsgrunderna är en inskränkning i det statliga våldsmonopolet. Bestämmelserna i 24 kap ger enskilda en rätt att med våld försvara sig själva, sin egendom och andra. Inskränkning motiveras bland annat genom människans grundläggande instinkt att försvara sig själv. En ansvarsfrihetsgrund kan antingen vara *objektiv* eller *subjektiv*. Vid tillämpningen av en objektiv ansvarsfrihetsgrund (laga befogenhet, nödvärn och nöd) innebär det att *gärningen* inte är brottslig. Om gärningen inte utgör något brott kan naturligtvis inte heller ansvar för brott bli aktuellt. Tillämpning av en subjektiv ansvarsfrihetsgrund (excess och putativ ansvarsfrihetsgrund) innebär att gärningen förvisso utgör ett brott men att gärningen ändå inte ska medföra ansvar för *gärningspersonen*. En polis, eller annan enskild, har rätt till nödvärn om det föreligger ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp mot denne. Nödvärnsvåldet får då inte vara *uppenbart oförsvarligt*. I en nödsituation får våldet inte vara *oförsvarligt* och våldshandlingen ska ha begåtts i syfte att avvärja fara för liv eller hälsa eller rädda värdefull egendom eller annan sådan orsak. Gemensamt för ansvarsfrihetsgrunderna är att försvarlighetsbedömningen måste ske med utgångspunkt från hur polisen, eller annan person som brukat nödvärnsvåld, uppfattat situationen. Bedömningen ska utföras med hänsyn till objektiva, såväl som subjektiva omständigheter.

Kravet på lagstöd följer av legalitetsprincipen i 1 kap 1 § st. 3 RF i vilken det föreskrivs att all offentlig makt ska utövas under lagarna. Inom straffrätten får legalitetsprincipen betydelse genom att ingen får straffas utan lagstöd. Eftersom all offentlig makt ska utövas med lagstöd var det viktigt att 10 § PolL lagstodades. Ett begränsande av de enskildas fri- och rättigheter, som polisningripande faktiskt innebär, måste vara lagfäst. Av legalitetsprincipen följer att polisen endast får ingripa med våld om de förutsättningar som föreskrivs i lagen är uppfyllda. Om en polis uppsåtligt eller oaktsamt åsidosätter vad som gäller för tjänsten kan hen dömas för tjänstefel enligt 20 kap 1 § BrB. Att ha tydliga och kontrollerande regler för polisens våldsanvändning är viktigt i ett rättssäkert, demokratiskt land. I vilka situationer polisen får inskränka den enskildas skydd mot kroppsligt ingrepp ska aldrig behöva framstå som godtyckligt.

6.1.1 Rättspraxis

För att fastställa gällande rätt för polisiär våldsanvändning bör praxis studeras. Dessvärre är sådan praxis bristfällig. Sedan den nya polislagen trädde ikraft har endast två fall prövats i högsta instans gällande våldsanvändning mot enskild med utgångspunkt i 10 § PolL.

I NJA 2006 notis 26 (avsnitt 4.1.1) prövades, för första gången sedan polislagens tillkomst, om en polis brukat nödvändigt och försvarligt våld inom ramen för 10 § PolL. Trots att HD ansåg att det inte var nödvändigt att trycka upp flickan mot räcket bedömdes agerandet som försvarligt och åtalet ogillades. Domstolen lade särskild vikt vid omständigheterna i övrigt och anförde att det med hänsyn till den allmänt oroliga situationen var försvarligt att polisen brukade våld. Det var uppenbart att flickan inte utgjorde ett hot mot polisen. Hon, en ung flicka, sprang ifrån en fullvuxen manlig polis och det fanns inga indikationer på att hon var våldsam eller farlig. Att polisen agerade i nödvärn var därför uteslutet och åberopades följaktligen inte i fallet. Domen handlade därför enbart om våldsutövning inom ramen för 10 § PolL, vilket satte förhoppning till att avgörandet kunde bli vägledande för rättstillämpningen. Det visade det sig dock att domskälen inte gav några direkta indikationer på vart gränsen går för olaga polisiär våldsutövning. Eftersom åklagaren i målet inte ansåg att det fanns skäl att ifrågasätta polisens beslut om att avlägsna flickan, varpå flickans försök att springa från platsen var att bedöma som en form av motstånd som avses i 10 § st. 2 PolL, förelåg det en rätt att bruka våld för att genomföra avlägsnandet. En polis ska emellertid alltid välja det medel som är minst ingripande för att lösa en tjänsteåtgärd enligt behovsprincipen i 8 § PolL. Polislagen innebär ingen skyldighet för polisen att utöva våld, det är tvärtom så att våld enbart får brukas som sista utväg om andra medel är otillräckliga.

I första hand kan det ifrågasättas om valet att springa efter flickan var nödvändigt, men om man ska utgå ifrån att det var viktigt att få stopp på flickan för att sedan avlägsna henne skulle andra, mindre ingripande, medel kunna användas istället för att utföra tjänsteåtgärden. Det hade varit fullt tillräckligt av polisen att enbart använda det våld som krävs för att få stopp på flickan, utan att med sin kroppstyngd lyfta upp henne från marken och trycka henne mot räcket. Personligen anser jag inte att våldet var nödvändigt, vilket även domstolen anför, men till skillnad från domstolen betraktar jag inte våldet som försvarligt med hänsyn till omständigheterna. Att en rad händelser tidigare under dagen kan ha föranlett en viss stress och ansträngning hos poliserna på platsen kan mycket väl vara rimligt att anta, men det i sig anser jag inte kan rättfärdiga en våldsanvändning som annars är otillåten. Det bör enligt min mening kunna ställas höga krav på att en polis, på ett lämpligt, ska kunna hantera en stressad

situation utan att bruka våld som inte är nödvändigt. En polis hamnar sannolikt ofta i stressade situationer och bör följaktligen vara tränade till att hantera dem på ett kontrollerat sätt. Polisen i detta fall var dessutom en erfaren gruppchef och det bör således kunna förutsättas att han besitter erfarenhet och kunskap om våldsanvändning. Att en ofarlig flicka springs ikapp av en lättkränkt polis som med våld trycker upp henne mot ett räcke kan knappast ses som en nödvändig och försvarlig handling. Ett sådant ingripande utgör en inskränkning på flickans grundläggande fri- och rättigheter och det kan knappast anses stå i rimlig proportion till syftet med ingripandet. Jag anser därför att polisen av oaktsamhet vid myndighetsutövning åsidosatt vad som gällt för uppgiften.

I avgörandet NJA 2013 s. 336 dömdes en polis för tjänstefel då han under ett försök att få stopp på en motorcyklist genom prejning underlåtit att rapportera ingripandet till insatsledaren. Polisen stod inte åtalad för vållande till kroppsskada eller något annat våldsbrott eftersom åklagaren ansåg att prejningarna hade utövats korrekt. Denna dom är därför inte av samma relevans för polisiär våldsutövning som NJA 2006 notis 26 ovan. Domen behandlade våldsutövning och agerandet i samband med det, men ifrågasatte inte våldet i sig. Av domen kan ändå utläsas en viktig skyldighet för polisen i samband med ett giltigt våldsingripande. Rapporteringskravet är ett viktigt led i våldsingripande såsom prejning. Särskilt eftersom en prejning är en farlig åtgärd som kan riskera skador på personen som prejas eller tredje man och det är därmed av särskild vikt att få ett objektiva beslut från en person som inte är påverkad av den stressade situationen. Vad som kan utläsas av relevans inom polisiär våldsanvändning är att prejning av domstolen ses som ett farligt våldsingripande och måste ske under speciella former. HD ansåg inte att första prejningsförsöket utgjorde något tjänstefel eftersom situationen uppkommit mycket hastigt och prejningen inte varit planerad. Hänsyn togs alltså även i detta avgörande till omständigheterna i övrigt.

Utifrån rättsfallen som redovisats kan vissa slutsatser dras angående vad som beaktas i försvarlighetsbedömningen vid polisiär våldsanvändning. Enligt förarbeten och doktrin bör hänsyn tas till det våld eller hot om våld som polisen möter, tjänsteåtgärdens vikt och omständigheterna i övrigt. I båda avgörandena togs särskild beaktan till omständigheterna i övrigt. En helhetsbedömning av situationen i stort görs i varje enskilt fall, vilket blev särskilt tydligt i NJA 2006 notis 26 då omständigheterna i övrigt var det som var avgörande i målet. Även i NJA 2013 s. 336 ursäktades polisen för rapporteringsunderlåtelse vid första prejningen eftersom situationen hade uppkommit hastigt. Beaktan tas alltså till om situationen var stressande eller uppkom hastigt, vilket enligt min mening är rimligt i viss utsträckning. Utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv är det dock av vikt att en sådan ursäkt inte ges alltför stort utrymme eftersom polisen i regel alltid befinner sig i mer eller mindre stressade situationer. Polisen borde därför

vara speciellt tränade till att kunna hantera stressade situationer. Jag anser att NJA 2006 notis 26 utgör ett exempel på när för stor hänsyn togs till omständigheterna i övrigt i försvarlighetsbedömningen. Att en rad händelser som inträffat tidigare under dagen påverkat en polis omdöme till den grad att han trycker upp en flicka mot ett räcke ser jag inte som adekvat. Visserligen var flickan en del av den demonstration som tidigare under dagen varit våldsam men vid tiden för våldsingripandet mot flickan var demonstrationen i upplösning. Att tidigare incidenter, som kan ha framkallat stress hos polisen, kan rättfärdiga att polisen inskränker i individens rätt till kroppslig integritet är oförutsebart och rättsosäkert.

6.1.2 Domstolarnas tillämpning av gällande rätt

En studie i gällande rätt bör utgå från rättskälleläran. Avgöranden från underinstanser utgör inte gällande rätt men de visar en bild av tillämpningen av gällande rätt vilket kan ge en spegling av rättsläget. Därför har de senaste domarna från underinstanser från 2016 behandlats i detta avsnitt.

I domarna stod två poliser åtalade, en för att ha sparkat en man i skrevet och en för att ha slått en man i bakhuvudet. I båda fallen skedde våldsingreppen mot män som befann sig i arresten och bedömningen gjordes med utgångspunkt från 10 § PolL. Männen var alltså frihetsberövade vid tillfället varpå laga befogenhetsbestämmelserna i 24 kap 2 § BrB borde vinna tillämpning framför 10 § PolL. Enligt förarbeten och doktrin är bestämmelserna i BrB tillämpliga vid polisiär våldsutövning mot enskilda som är frihetsberövade och PolL tillämpas när någon inte är frihetsberövad (se avsnitt 3.1.2.1). Försvarlighetsbedömning borde likväl vara densamma eftersom båda bestämmelserna kräver att våldet med hänsyn till omständigheterna måste vara försvarligt och bedömning görs med ledning av 8 § PolL och dess behovs- och proportionalitetsprinciper. Valet av lagrum verkar tillsynes därför närmast vara en formalitet.

I domen från Attunda tingsrätt dömdes en polis till ansvar för tjänstefel efter att ha knäat eller sparkat en man i skrevet. Polisen menade att han gjort det för att hindra den arresterade mannen, som uppträtt störligt, från att gå in på skyddsklassat område. Rätten bedömde våldsanvändningen som alltför kraftfull och onödig med hänsyn till att polisen hade lång yrkeserfarenhet och att kollegor fanns nära till hands. I en liknande dom från Jönköpings tingsrätt friades en polis från åtal för ringa misshandel och tjänstefel eftersom det slag som han utdelade i bakhuvudet på mannen som skulle föras in till arresten bedömdes vara befogat. Beaktan togs då till att personen tidigare var känd för sitt labila beteende för polisen. Personligen delar jag den skiljaktige rådmannens åsikt om att våldet, med hänsyn till den utsatta situation mannen befann sig i, inte var försvarligt.

Mannen, som stod i underkläder efter att precis ha blivit visiterad, hade inte uppträtt våldsamt eller protesterat mot polisens visitering men eftersom han i tidigare möte med polisen uppträtt labilt mottog han ett slag mot huvudet som en form av distraktion. En polis har rätt att bruka våld om hen möts av motstånd i samband med ett frihetsberövande enligt 10 § p. 2 PolL. Att mannen stelnade till när han delgavs information om att han skulle stanna kvar på stationen kan enligt min uppfattning inte ses som sådant motstånd som rättfärdigar våldsanvändning.

6.1.3 Slutsatser

Sammanfattningsvis får våld enligt laga befogenhet brukas om följande förutsättningar är uppfylld: våldet används i syfte att genomföra en tjänsteåtgärd, andra medel måste vara otillräckliga och våldet måste vara försvarligt med hänsyn till omständigheterna. Polisen har utöver det en rätt att försvara sig mot brottsligt angrepp mot sig själva, andra eller något enligt bestämmelserna om nödvärn och nöd. Det måste i fall av nödvärn vara fråga om ett angrepp som är pågående eller överhängande och våldsanvändningen får inte vara uppenbart oförsvarlig. För att en rätt till nöd ska föreligga måste en nära förestående fara hota ett skyddat intresse och våldsanvändningen får inte vara oförsvarlig.

Min förhoppning var att kunna utröna en förutsebarhet i lagstiftningen utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. Att dra en generell gräns för vilket våld som är försvarligt enligt laga befogenheten går inte att göra, varken utifrån praxis, doktrin eller lagtext. En sådan gräns är särskilt svår att dra eftersom domstolarna tar hänsyn till omständigheterna i övrigt, vilket betyder att det görs en helhetsbedömning i varje enskilt fall. Däremot går det att dra vissa slutsatser och analysera under vilka villkor och vid vilka förutsättningar som polisen får bruka våld. Ett våldsingripande får inte sträcka sig längre än behovs- och proportionalitetsprinciperna medger och minst ingripande åtgärd ska alltid tas i första hand. Även om ett våldsingripande inte bedöms som nödvändigt och det fanns andra, mindre ingripande, medel att bruka för att genomföra tjänsteåtgärden kan handling ändå vara att anse som försvarlig med hänsyn till omständigheterna i övrigt (NJA 2006 notis 26). Att det finns få vägledande prejudikat avseende polisiär våldsanvändning påverkar rimligen förutsebarheten. Otydliga riktlinjer försvårar möjligheten för individer att förutse när polisen får utföra inskränkningar på deras grundläggande fri- och rättigheter. En bristfällig kontroll av den statliga maktutövningen ger en negativ effekt på rättssäkerheten.

En polis rätt att bruka våld skyddas alltså dels genom laga befogenhet i 10 § PolL och 24 kap 2 § BrB och dels genom de allmänna straffrättsliga rättfärdigande

grunderna i 24 kap 1 och 4 §§ BrB. Hur dessa bestämmelser förhåller sig till varandra kommer att analyseras i nästa avsnitt.

6.2 Förhållandet mellan förvaltningsrätten och straffrätten

Hur förhåller sig bestämmelserna i polislagen och brottsbalken till varandra?

Att regleringen avseende polisens våldsanvändnings hänförs till två olika regleringar kan i flera avseenden framstå som problematiskt. Problematiken kan framförallt uppstå i situationer då bestämmelserna överlappar varandra och vilken bestämmelse som i sådana fall vinner företräde. Det är därför av vikt att i denna analys åskådliggöra de *materiella* skillnaderna mellan lagstiftningarna men även de *formella* relationerna sinsemellan.

Den viktigaste materiella skillnaden mellan de två regleringarna är försvarlighetsbedömningen. 10 § PolL ställer krav på att våldsanvändningen med hänsyn till omständigheterna måste vara *försvarlig*. Nödvärnsbestämmelsen i 24 kap 1 § BrB däremot är bredare och skyddar våldsutövningen som inte är *uppenbart oförsvarlig*. Försvarlighetsbedömningen i polislagen är alltså strängare än nödvärnsbestämmelsen och visar mindre generositet till gärningspersonen. Våldsutövning enligt 10 § PolL måste utgå från principerna om behov och proportionalitet i 8 § PolL till skillnad från våldsutövning vid nödvärn. Polisärt våld kan alltså i en nödvärnssituation sträcka sig längre än vad behovs- och proportionalitetsprinciperna medger. En annan skillnad är att nödvärnsbestämmelserna kräver att någon kan ställas till svars för faran, att angreppet är brottsligt²⁴⁹. Det kravet finns inte i polislagen. Boucht menar att kravet på brottslighet är något som skiljer nödvärnsbestämmelserna och laga befogenhetsbestämmelserna åt. 10 § st. 1 p. 1 PolL rättfärdigar polisiär våldsanvändning i situationer när polisen *möts* av våld eller hot om våld, vilket alltså borde avse våld som *inte* är brottsligt. Är angreppet mot polisen brottsligt blir istället nödvärnsbestämmelserna tillämpliga.

Avseende den formella relationen mellan bestämmelserna är rättsläget mer komplicerat och oklart. Boucht och Norée har i vissa hänseenden olika syn på hur de förhåller sig till varandra. Norée menar att nödvärnsrätten blir tillämplig när det handlar om att polisen måste rädda sig själv eller någon annan ur en farlig situation och när tjänsteåtgärden inte längre är det primära. Boucht är dock

---

²⁴⁹ Ett undantag till krav på brottsligt angrepp i nödvärnsbestämmelserna är *putativt nödvärn*, men då ska i vart fall uppfattningen ha varit att angreppet var brottsligt.

tveksam till om den gränsdragningen går att göra och menar istället att bedömningen bör göras utifrån om angreppet mot polisen är brottsligt eller inte. Norée anser vidare att 10 § st. 1 p. 1 och 3 PolL avser situationer av nöd och nödvärnskaraktär. Bestämmelserna syftar till laga befogenhet i situationer där polisen möter våld eller hot om våld och när det är fråga om att avvärja en straffbelagd handling eller en fara för liv, hälsa eller värdefull egendom. Norée är av uppfattningen att p. 1 och p. 3 är komplementära i förhållande till 24 kap 1 och 4 §§ BrB. Ett uttalande som till viss del ges stöd i förarbeten. Boucht utesluter inte att en sådan tolkning är riktig men argumenterar å sin sida för att polislagen borde vinna företräde framför brottsbalken genom tolkningsprincipen om *lex specialis* och *lex generalis*. 24 kap BrB träder enligt Boucht först i kraft när laga befogenhetsbestämmelserna inte räcker till.

Jag finner det problematiskt och rättsosäkert att förhållandet mellan de förvaltningsrättsliga och straffrättsliga regleringarna kring polisiärt våld inte är klarlagt. Att förhållandet mellan regleringarna inte regleras i lag är inte förenligt med legalitetsprincipen. Regelkonkurrens kan framför allt förekomma i situationer som behandlas i 10 § st. 1 p. 1 och 3 PolL då dessa bestämmelser har nödvärn- och nödkaraktär. Utifrån den grundlagsstadgade legalitetsprincipen bör turordningen vid en sådan regelkorrelation vara tydligt stadgad i svensk lag. Att en diskussion om korrelationen uteblivit i förarbeten och utredningar kan ses som en indikation på att lagval generellt är oproblematiskt vid fall av överlappning. Personligen delar jag Boucht åsikt om att bedömningen kan ses ur våldets beskaffenhet, är det ett brottsligt angrepp mot polisen eller annan föreligger nödvärn. Möts polisen av våld som inte är brottsligt är istället 10 § st. 1 p. 1 PolL tillämplig. Vidare anser jag att utgångspunkt för polisiär våldsanvändning bör tas från polislagen med stöd av tolkningsprincipen *lex specialis*. Det bör falla naturligt att en polis alltid ska ha stöd av den laga befogenheten i polislagen vid våldsutövning.

6.3 Polisens rätt att bruka dödligt våld

När har polisen, enligt lag och praxis, rätt att bruka dödligt våld mot enskilda?

Skjutvapen är polisens farligaste och mest verkningsfulla hjälpmedel. Användning av skjutvapen är en form av våldsanvändning som, likt annan polisiär våldsanvändning, regleras i 10 § PolL och 24 kap BrB. Utöver det finns särskilda bestämmelser i SKunG och i Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om skjutvapen. Till skillnad från annan polisiär våldsutövning får endast skjutvapen användas vid laga befogenhet i de situationer som avses i 10 § st. 1 p. 2 PolL och 24 kap 2 § BrB, enligt 2 § SKunG. En förutsättning för

användning av skjutvapen enligt laga befogenhet föreligger alltså i situationer när polisen möts av motstånd i samband med att någon har eller ska häktas, anhållas eller frihetsberövas med annat laga stöd. Personen måste då enligt 2 § SKunG, på sannolika skäl, vara misstänkt för något särskilt kvalificerat brott, som t ex mord, grov misshandel eller våldtäkt. Det kan även vara berättigat att bruka skjutvapen för att omhänderta någon som är särskilt farlig för annans liv eller hälsa. En viktig förutsättning är då att ett *omedelbart* ingripande är nödvändigt. I 1 § SKunG regleras rätten för polisen att använda skjutvapen i en nödvärnssituation. Enligt paragrafen får skjutvapen användas för att avvärja eller förhindra allvarlig fara för *svårare våld* mot sig själv eller andra. Rätten att försvara sig själv med vapen täcks redan av nödvärnsbestämmelsen i 24 kap 1 § BrB och där ställs inget krav på *svårare våld*. Eftersom lag går före kungörelse är 1 § SKunG överflödig och närmast verkningslös. Polisen får använda skjutvapen i nödvärnssituation om det inte med hänsyn till omständigheterna är uppenbart oförsvarligt och i nödsituationer om det anses försvarligt. Enligt förarbeten till polislagen ska skjutvapen användas med utomordentlig restriktivitet. Om tjänsteåtgärden kan utföras med mindre farliga medel ska det alternativet alltid väljas. I situationer då skjutvapen måste användas ska polisen alltid i första hand sträva efter att oskadliggöra personen tillfälligt, t ex genom att sikta mot personens ben.

6.3.1 Dödligt våld i nödvärn

Det finns bristfällig vägledning i svensk rättspraxis gällande polisens användande av dödligt våld vid laga befogenhet. Det finns dock ett flertal HD-domar i vilka enskilda har brukat dödligt våld i nödvärnssituationer. Eftersom polisen omfattas av samma bestämmelser ska avgörandena utgöra gällande rätt inom rättsområdet. I NJA 1994 s. 48 uttalade domstolen att användande av livsfarliga vapen i nödvärn endast i *utpräglade undantagsfall* kunde anses försvarligt. Mannen som stod åtalad ansågs då ha agerat uppenbart oförsvarligt när han sprungit efter inbrottstjuvar med kniv i handen. Hans agerande ursäktades dock med stöd av den subjektiva ansvarsfrihetsgrunden *excess* eftersom han svårligen hade kunnat besinna sig. Då beaktades det faktum att han var nyvaken och upprörd över skadegörelsen som inträffat på hans nyinköpta bil. I NJA 1995 s. 611 framhöll HD att bruk av ett livsfarligt skjutvapen endast under särskilda omständigheter kan anses som en proportionerlig åtgärd. Mannens agerande bedömdes som uppenbart oförsvarligt eftersom det inte fanns ett tillräckligt konkret och akut hot mot honom för att kunna rättfärdiga en sådan drastisk åtgärd som att använda skjutvapen.

De slutsatser som kan tas av prejudikaten är att skjutvapen, och andra livsfarliga vapen, enbart får användas i nödvärnssituationer i *utpräglade undantagsfall* och

under *särskilda omständigheter*. Vilka sådana fall och särskilda omständigheter är kan vara svårt att förutse, men likt förarbeten till polislagen tar domstolen fasta på att vapen måste användas med utomordentlig restriktivitet.

6.3.2 Tillämpning av gällande rätt

Även i denna del av analysen finner jag det relevant och intressant att ge en insyn i hur domstolar tillämpar gällande rätt. De två fallen är båda från Södertörns tingsrätt och är de senaste avgörandena från 2016 som behandlat polisiär skjutvapen användning. Att båda fallen avser poliser som skjutit mot en bil är enbart en slump. De skiljer sig emellertid åt genom att den ena polisen åberopade nödvärn och den andra åberopade laga befogenhet som stöd för användandet av skjutvapen.

I mål nr B 12163-15 från Södertörns tingsrätt sköt en polis två skott mot en bil i vilken tre personer, varav ett fyraårigt barn, färdades i. Polisen åberopade inte nödvärn som försvar utan hävdade att han haft laga befogenhet att skjuta. Han menade att föraren av bilen hade försökt köra på honom och därför på sannolika skäl var misstänkt för försök till grov misshandel. Enligt SKunG 2 § har en polis rätt att bruka skjutvapen för att gripa den som på sannolika skäl är misstänkt för grov misshandel, förutsatt att ett omedelbart gripande varit nödvändigt och att våldet med hänsyn till omständigheterna är försvarligt. Tingsrätten ansåg att ett omedelbart ingripande inte varit nödvändigt eftersom polispatruller var på väg och att skjutningen inte var försvarlig och proportionerlig med hänsyn till den risk som polisen utsatte personerna i bilen för. Polisen hade alltså ingen laga befogenhet att använda skjutvapen och åsidosatte vad som gällde för uppgiften när han av oaktsamhet överträdde regler för skjutvapen användning. Tingsrätten ansåg dock att brottet var ringa med hänsyn till det snabba händelseförloppet och att han uppfattade föraren som farlig.

I en annan dom från Södertörns tingsrätt, mål nr B 14545-15, åberopades nödvärn alternativt putativt nödvärn som försvar i åtalet mot en polis som skjutit mot en bil vilket ledde till att en passagerare skadades. Tingsrätten ansåg inte att en nödvärnssituation förelåg eftersom det inte fanns något konkret hot men godtog förklaringen att polisen uppfattade att en nödvärnssituation förelåg (putativt nödvärn). Även om bedömningen gjordes utifrån hur polisen upplevde situationen ansåg ändå tingsrätten att hon borde ha avvaktat med att skjuta. Handlandet var därmed att anse som uppenbart oförsvarligt.

Vad som kan utläsas är att rätten i båda målen fann polisens skjutvapen användning som otillåten. Det indikerar delvis att rätten anser, i enlighet med vad som sagts i förarbeten, att vapen måste användas med

utomordentlig restriktivitet. I båda domarna fann rätten att skjutningarna inte varit nödvändiga. I den förstnämnda domen fann rätten först att agerandet var oförsvarligt men sedan bedömde brottet som ringa med hänsyn till omständigheterna i övrigt. Att olovligt skjuta två skott mot någon, vilket är den farligaste och mest ingripande våldsåtgärden en polis kan bruka, borde enligt mig inte kunna bedömas som ringa. En försvarlighetsbedömning om laga befogenhet att bruka skjutvapen görs också med hänsyn till omständigheterna i övrigt, därför finner jag det märkligt och aningen motsägelsefullt att domstolen först bedömde skjutningen som oförsvarlig *med hänsyn till omständigheterna* för att sedan mena att tjänstefelet var ringa *med hänsyn till omständigheterna*. Omständigheterna i övrigt är rimligtvis samma vid försvarlighetsbedömningen som vid bedömningen av allvarlighetsgraden av tjänstefelet.

6.3.3 Slutsatser

Enligt svensk lag får polisen använda skjutvapen i nödvärnssituationer om det med hänsyn till omständigheterna inte är uppenbart oförsvarligt och i nödsituationer om det inte anses oförsvarligt. Enligt 2 § SKunG får dessutom skjutvapen användas för att gripa personer som är misstänkta för särskilt allvarliga brott om polisen möts av motstånd, hindra personer från att rymma eller omhänderta personer som bedöms som särskilt farliga. Enligt lagtexten kan alltså en rätt för polisen att skjuta föreligga om en misstänkt gör *passivt* motstånd i samband med ett gripande. Det är bör dock inte anses *nödvändigt* att skjuta mot någon som gör passivt motstånd.

Utifrån legalitetsprincipen ska maktutövning gå till på det sätt som föreskrivs i lag. Eftersom nödvärnsbestämmelserna enligt lag är densamma för både polisen och enskilda utgår jag från att praxis från HD gällande enskildas bruk av dödligt våld i nödvärn är gällande rätt även för polisens användning av dödligt våld. Det har diskuterats i doktrin huruvida försvarlighetsbedömningen i nödvärnssituationer skiljer sig åt mellan polisen och enskilda. Norée är av bestämd uppfattning att, precis som lagen lyder, att bedömningen är densamma för polisen och enskilda gällande nödvärn. Hon menar dock att bedömningen vid excess kan skilja sig åt då polisen bör ha bättre förutsättningar att kunna hantera sådana situationer. Boucht har emellertid problematiserat att polisen, som ofta befinner sig i kritiska situationer just på grund av sin roll som polis, inte kan ta av och på uniformen i olika skeden i tjänsteutövningen beroende på om situationen är hotfull eller inte. Han menar därför att en polis ska anses agera som en *polis* i nödvärn. Om en sådan bedömning skulle innebära en generösare bedömning gentemot polisen, eftersom polisen ofta är i en utsatt position och därmed ständigt behöver vara redo att försvara sig själv, eller om bedömningen skulle vara strängare mot polisen eftersom de bör vara rustade att på ett korrekt

sätt hantera kritiska situationer går inte att utläsa. Jag delar Boucht mening om att polisen oftare hamnar i kritiska situationer på grund av sin roll som polis och att det därför kan vara problematiskt att undgå det faktumet i en försvarlighetsbedömning. Enligt min mening bör polisen vara särskilt tränade att hantera hotfulla situationer på ett mer kontrollerat och rationellt sätt jämfört med t ex en enskild som blir överrumplad på gatan. Att högre krav kan ställas på polisen har även yttrats av departementschefen i förarbeten till polislagen. Å andra sidan har en polis samma inneboende instinkt att försvara sig själv som vem som helst och det kan därför vara svårt att förvänta sig att en polis ska agera annorlunda när det kan handla om liv och död. Det är en intressant diskussion som tyvärr inte kan få någon vägledning av praxis eftersom det enbart finns avgöranden som behandlar enskildas nödvärnsrätt. Men med utgångspunkt från den grundlagsstadgade legalitetsprincipen får prejudikaten och regleringen avseende bruk av dödligt våld i nödvärn för enskilda anses gälla även polisen under samma förutsättningar.

Polisens skjutvapen användning kompliceras, om ännu mer, eftersom det helt saknas avgöranden från högsta instansen gällande rätten att skjuta vid laga befogenhet. Att kunna se en förutsebarhet är därför svårt vilket påverkar rättssäkerheten negativt. Vägledning får istället ges genom avgöranden från Europadomstolen. Det finns några avgöranden som prövat om polisens användande av skjutvapen mot enskilda inskränkt på den enskildes rättigheter i art 2 och 3 EKMR. Artiklarna stadgar rätten till liv och förbjuder tortyr och omänsklig behandling och är indirekt grundlagsskyddade i svensk rätt. I två liknande mål från Europadomstolen ansågs det inte godtagbart att använda skjutvapen vid gripandet av en person som det inte fanns anledning att misstänka var farlig. I ett annat avgörande från Europadomstolen fastslogs det att skjutvapen endast får användas om det var den sista utvägen och *absolut nödvändigt*. Vad som, ännu en gång, kan konstateras är alltså att skjutvapen måste användas med utomordentlig restriktivitet.

6.4 Jämförelse mellan amerikansk och svensk rätt

Hur skiljer sig rätten för svenska polisen att bruka våld mot amerikanska polisens rätt att bruka våld?

Den amerikanska rättens främsta rättskälla är rättspraxis eftersom deras system präglas av common law. Samtliga delstater i USA har olika rättssystem och därmed även olika common law. Avsaknaden av skrivna lagar och de femtio olika delstatsrättssystemen gör det komplicerat att ge en samlad bild av

amerikansk gällande rätt. Den skrivna konstitutionen är ett undantag och är bindande för samtliga delstater. Konstitutionen är USA:s grundlag och innehåller, likt svensk grundlag, en bestämmelse om enskildas skydd mot polisingrepp. Bestämmelsen återfinns i 4th Amendment och förbjuder oskäligt gripande och oskälig husrannsakan mot enskilda. Oberättigat polisvåld kan utgöra en kränkning av 4th Amendment, vilket kan vara straffbart i federal domstol enligt den federala lagen *Section 1983*. Lagstiftningen tillåter individer att stämma en polis, lokala myndigheter eller en delstat om individen anser att hans konstitutionella rättigheter blivit kränkta genom handlingar som utförts av polisen. En polis kan dock skyddas mot sådana stämningar genom doktrinen om *kvalificerad immunitet*. Immuniteten skyddar polisen från personligt ansvar om en *reasonable officer* inte borde ha vetat att handlingen som polisen utförde stred mot tydligt fastställd rätt. Enligt uttalande från högsta instans i domen *Malley v. Briggs* ska varje polis skyddas av immuniteten så länge de inte agerar påtagligt inkompetent eller medvetet bryter mot lagen. Det är därför relativt enkelt att dra slutsatsen att amerikansk polis åtnjuter starkt skydd mot ansvar för agerande i tjänst. Likt USA:s doktrin om kvalificerad immunitet har svensk rätt, med dess lagstiftade polisiära våldsbefogenheter och tillåtna inskränkning av grundlagsskyddet, också en form av immunitet för polisen.

Skyddet mot ingrepp mot enskilda är grundlagsskyddade i både Sverige och USA, vilket indikerar att enskildas integritet värderas högt. I svensk rätt regleras enskildas skydd mot kroppsligt ingrepp i 2 kap 6 § RF vilket föreskriver att inskränkning i det skyddet enbart får göras om inskränkningen har stöd i lag. 10 § PolL och nöd- och nödvärnsbestämmelserna i 24 kap BrB är sådana lagar som tillåter att viss inskränkning i grundlagsskyddet får göras under särskilda omständigheter. I amerikansk rätt regleras ett skydd mot oskäligt gripande och oskälig husrannsakan i 4th Amendment. En inskränkning får alltså göras om gripandet är skäligt. Ett skäligt gripande kan t ex föreligga även utan arresteringsorder om det finns skälig misstanke att anta att någon begår eller är på väg att begå en brottslig gärningen eller är farlig.

Vad som kan sägas rent generellt är att svensk rätt skiljer sig från amerikansk rätt främst genom lagtextens betydelse. Inom svensk rätt är legalitetsprincipen central och innebär att maktutövning ska vara lagbunden. I USA utgör prejudikat främsta rättskällan. Även i Sverige utgör prejudicerande domar gällande rätt, men domstolarna måste utgå från lagstiftningen. USA har dessutom femtio olika jurisdiktioner, vilket göra amerikansk rätt svåröverskådlig. För att kunna se en förutsebarhet i lagstiftningen anser jag det vara fördelaktigt att ha skriva lagar. Amerikansk polis skyddas av immunitet om rätten inte ansågs tydligt fastställd. Om det inte presumeras att polisen, som är en del av det statliga maktmonopolet, ska kunna utläsa gällande rätt inom rättsområdet bör det rimligen vara ännu svårare för en enskild att se en förutsebarhet i rätten. Avsaknaden av tydligt

stadgade lagar och rättspraxis gällande polisiär våldsanvändning i USA anser jag påverkar rättssäkerheten negativt.

Vad som kan nämnas om förvarlighetsbedömningen vid polisvåld är att både svensk och amerikansk domstol särskilt tar hänsyn till omständigheterna i övrigt. Det exemplifieras i fallen *Graham v. Connor* och NJA 2006 notis 26. I den amerikanska domen anförde domstolen att bedömningen om övervåld i strid mot 4th Amendment skulle analyseras utifrån en *objective reasonableness* standard, vilket utgår från perspektivet av en *reasonable officer* på platsen. Det tas då särskilt i beaktan att en polis ofta tvingas ta snabba beslut i kritiska situationer. Att en situation varit orolig och kanske uppkom hastigt kan alltså rättfärdiga ett felaktigt beslut av polisen. I NJA 2006 notis 26 gjordes en liknade bedömning av högsta domstolen, då rättfärdigades en polis otillåtna våldsanvändning med att situationen i allmänhet var orolig och att det med beaktan till omständigheterna på platsen var försvarligt att polisen använt våld. Även i NJA 2013 s. 336 tog domstolen i beaktan att situationen uppkommit hastigt och att agerandet inte var planerat vilket rättfärdigade polisens underlåtelse att rapportera vid första prejningsförsöket.

6.4.1 Förvarlighetsbedömning vid dödligt våld

Skiljer sig förvarlighetsbedömningarna åt vid användande av dödligt våld mot enskilda?

För att utreda skillnaderna mellan amerikanska och svenska polisens rätt att bruka våld kommer rättspraxis i de båda länderna att analyseras nedan.

I avgörandet *Tennessee v. Garner* ansåg domstolen att dödligt våld mot en obehärdad, flyende misstänkt tjuv stred mot 4th Amendment. Domstolen anförde att 4th Amendment endast tillåter bruk av dödligt våld om det är nödvändigt för att stoppa en misstänkt brottsling som på sannolika skäl kan antas utgöra en påtaglig fara för polisen eller allmänheten. Domen var viktig eftersom det för första gången fastställdes under vilka förutsättningar amerikansk polis får bruka dödligt våld. Enligt svensk lagstiftning har en polis rätt att använda skjutvapen, med andra ord dödligt våld, för att gripa någon som är misstänkt för något särskilt allvarligt brott om ett omedelbart ingripande är nödvändigt enligt 10 § st 1 p. 2 PolL och 2 § SKunG. Bestämmelserna ställer inga krav på att den misstänkta ska utgöra en fara för polisen eller allmänheten, även om brotten som personen är misstänkt för kan innebära att personen är farlig. Svensk polis verkar därför enligt lag ha en bredare befogenhet att använda dödligt våld mot en flyende misstänkt brottsling jämfört med amerikansk polis. Sjöholm och

Westerlund har dock uttalat att användning av skjutvapen mot en ofarlig person inte bör anses vara nödvändigt eller förenligt med behovsprincipen.

De amerikanska och svenska prejudikatinstanserna verkar till synes göra olika bedömningar i situationer då en farlig person ska stoppas. Detta var särskilt märkbart i fallet Plumhoff v. Richard. Domstolen fastställde då att det var skäligt att använda dödligt våld för att eliminera en fara för allmänheten. En farlig bilförare kan potentiellt orsaka allvarlig skada på människor i sin omgivning och kan därför behöva stoppas. Om användandet av dödligt våld mot en farlig bilförare bedöms som legitimt för att stoppa en fara för allmänheten anser domstolen att polisen ska fortsätta med våldet till faran helt har eliminerats. Med bakgrund av det anförda fann domstolen det skäligt att polisen hade skjutit femton skott mot bilen och därigenom dödat föraren och passageraren. Även i Scott v. Harris fastställde Supreme Court att dödligt våld mot en farlig bilförare var rättfärdigat med hänsyn till den fara för allmänheten som körning medförde, även om våldet kan komma att kosta föraren livet. I Sverige saknas praxis från högsta instans gällande polisens skjutvapenanvändning. Vägledning får därav ges från ett fall från Europadomstolen, Juozaitienė and Bikulcius v. Lithuania. Omständigheterna i fallet är snarlika de som förekom i fallet Plumhoff v. Richard, i båda situationerna körde en förare i allt för hög hastighet, på natten, med passagerare och ignorerade stoppningsförsök. Domstolarna gjorde dock två helt skilda bedömningar. Europadomstolen ansåg att polisens agerande stred mot rätten till liv enligt art 2 EKMR eftersom det inte kunde anses klart att föraren utgjort en sådan fara som berättigar användande av skjutvapen. Domstolen anförde vidare att dödligt våld enbart får användas om det är absolut nödvändigt. Domarna är en tydlig indikation på att rättsläget gällande polisens användning av dödligt våld skiljer sig åt mellan Sverige, där EKMR är indirekt grundlagsskyddad, och USA. Om svensk domstol hade dömt i fallet Plumhoff v. Richard hade våldet sannolikt bedömts som uppenbart oförsvarligt, delvis med hänvisning till domen från Europadomstolen men även med stöd i 7 § SKunG som uttrycker att en polis vid skottlossning ska sträva efter att oskadliggöra personen tillfälligt. Att skjuta femton skott in i en bil hade därför troligen inte bedömts som nödvändigt och försvarligt med beaktan till behovs och proportionalitetsprinciperna i 8 § PolL.

I de två ovannämnda domarna Scott v. Harris och Plumhoff v. Richard bedömdes inte användandet av dödligt våld i samband med en biljakt ha stridit mot 4th Amendment. I fallet Mullenix v. Luna kunde domstolen därför inte neka polisen kvalificerad immunitet eftersom tidigare domar från högsta instans aldrig hade bedömt att användandet av dödligt våld vid biljakt varit i strid med 4th Amendment. Det ansågs därför inte finnas någon tydligt fastställd rätt som gav stöd åt att polisens agerande var otillåtet. Domstolen var därför bakbunden till sina egna principer. Även om de funnit våldet som oskäligt utifrån 4th

Amendment kan de inte döma någon till ansvar för brott som inte varit tydligt fastställd rätt enligt principen om kvalificerad immunitet.

6.4.2 Slutsatser

Att utföra en komparation mellan två olika länder, vars rättssystem skiljer sig åt på ett omfattande sätt, är komplicerat. Det går att utskilja tydliga fundamentala olikheter men det intressanta i denna uppsatsen är om och hur bedömningarna av den polisiära våldsutövningen skiljer sig åt. Det står klart att amerikansk polis, liksom svensk polis, har tilldelats vissa våldsbefogenheter men det står även klart att avsaknad av tydliga regler om sådan våldsanvändning har lett till problem i landet. De senaste två åren har närmare 2 000 personer skjutits till döds av polisen, vilket i förhållande till Sverige är en väldigt hög siffra, även med beaktande av att USA har dryga 315 miljoner fler invånare än Sverige.

Amerikansk rätt verkar till synes ha en striktare syn på bedömning av dödligt våld mot flyende misstänkta brottslingar, som inte utgör en fara för allmänheten, jämfört med svensk rätt. Enligt *Tennessee v. Garner* får dödligt våld endast användas mot en flyende misstänkt om det på sannolika skäl går att anta att personen utgör en påtaglig fara för omgivningen eller polisen. Svensk lag har inget sådant krav på att personen ska vara farlig, enligt 2 § SKunG och 10 § st. 1 p. 2 PolL. Amerikansk rätt verkar dock ha en generösare bedömning gällande användning av skjutvapen mot farliga personer. Dödligt våld är enligt *Scott v. Harris* och *Plumhoff v. Richard* rättfärdigat om en person utgör en allvarlig fara för allmänheten. Det är då rimligt att bruka det våld som krävs för att faran helt ska elimineras. Av vad som framkommer från praxis från Europadomstolen måste dödligt våld användas med utomordentlig restriktivitet, även om personen som ska gripas potentiellt kan utgöra en fara för allmänheten.

Vad som avslutningsvis kan nämnas i denna komparativa del är att amerikansk rätt är svårtolkad och svårföränderlig. Avsaknaden av tydlig lagstiftning avseende polisiär våldsutövning gör det svårt för medborgare att se en förutsebarhet i rättsläget vilket bidrar till en rättsosäkerhet. Maktutövning behöver kontrolleras i en demokratisk rättsstat och det kan med fördel göras genom fastställda lagar och riktlinjer. Om ett rättsområde saknar tydligt fastställd rätt bör det vara av lagstiftarens intresse att tydliggöra rättsläget. Det borde därför vara önskvärt, utifrån legalitets- och förutsebarhetsprincipen, att en amerikansk federal lag som kriminaliserade oskäligt polisvåld stiftades.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Den 2 april 1960 en promemoria – *angående bruket av skjutvapen i polistjänsten* (stencilerad).

Prop. 1962:10 - *med förslag till brottsbalk.*

Prop. 1973:90 – *med förslag till ny regeringsform och ny regeringsordning.*

Prop. 1975/76:209 – *om ändring i regeringsformen.*

Prop. 1980/81:13 – *om polisens uppgifter, utbildning och organisation.*

Prop. 1983/84:111 – *med förslag till polislagen m.m.*

Prop. 1988/89:113 – *om ändring i brottsbalken (tjänstefel).*

Prop. 1993/94:117 – *Inkorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor.*

Prop. 1993/94:130 – *Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.).*

Prop. 1996/97:175 – *Ändringar i polislagen m.m.*

SOU 1979:6 – *Polisen.*

SOU 1982:63 – *Polislagen.*

SOU 1993:60 – *Polisens rättsliga befogenheter.*

Polismyndighetens föreskrifter

Föreskrifter och allmänna råd om vilka hjälpmedel som får användas för att stoppa fordon enligt 10 § 5 polislagen (1984:387) m.m. (RPSFS 2008:6).

Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om polisens särskilda hjälpmedel vid våldsanvändning; FAP 933-1, PMFS 2016:8.

Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om polisens skjutvapen m.m.; FAP 104-2, PMFS 2016:5.

Litteratur

Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2., omarb. uppl., Iustus, Uppsala, 2013.

Berggren, Nils-Olof & Munch, Johan, *Polislagen: en kommentar*, 11 [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015.

Bogdan, Michael, *Komparativ rättskunskap*, 2. uppl., Stockholm : Norstedts juridik, 2003.

Boucht, Johan, *Polisiär våldsanvändning: en straff-och offentligrättslig undersökning*, Iustus, Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2011, Uppsala, 2011.

Bring, Thomas & Diesen, Christian, *Förundersökning*, 4., [omarb.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2009.

Dahlström, Mats, Strand, Anette & Westerlund, Gösta, *Brott och påföljder: en lärobok i straffrätt om Brottsbalken*, 5., [rev.] uppl., Bruun juridik, Stockholm, 2014.

Fletcher, George P & Sheppard, Steve, *American law in a global context: the basics*, Oxford University Press, New York, 2005.

Gunnarsson, Åsa & Svensson, Eva-Maria, *Genusrättsvetenskap*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009.

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole & Wennberg, Suzanne (red.), *Brottsbalken: en kommentar. Del 2, (13-24 kap.) : Brotten mot allmänheten och staten m.m.*, 7., [omarb.] studentutg., Norstedts juridik, Stockholm, 2013.

Jareborg, Nils, *Straffrättens gärningslära*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995.

Jareborg, Nils, *Allmän kriminalrätt*, Iustus, Uppsala, 2001.

Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013.

Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne & Ågren, Jack, *Straffansvar*, 9., [omarb.] uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2015.

Norée, Annika, *Laga befogenhet: polisens rätt att använda våld*, Jure, Diss. Stockholm : Univ., 2001, Stockholm, 2000.

Norée, Annika, *Polisers rätt att skjuta*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2004.

Norée, Annika, *Polisers rätt till våld*, 1. uppl., Norstedt, Stockholm, 2008.

Norée, Annika, *Polismål: När poliser är de misstänkta*, 1. uppl., Nordstedts juridik, Stockholm, 2011.

Sjöholm, Erik, *När och hur får polisen ingripa?: polisrättens allmänna grunder*, 2. uppl., LiberFörlag/Allmänna förl., Stockholm, 1978.

Sterzel, Fredrik, *Författning i utveckling: konstitutionella studier*, Iustus, Uppsala, 1998.

Taxell, Lars Erik, *Rätt och demokrati*, Åbo akad., Åbo, 1976.

Walker, Samuel & Archbold, Carol, *The new world of police accountability*, Second edition., 2014.

Westerlund, Gösta, *Polisens vapen användning: polisens befogenheter att använda skjutvapen i livshotande och liknande situationer*, 2. uppl., Bruun, Stockholm, 2009.

Artiklar

Asp, Petter, *Svensk rättspraxis: Straffrätt 1995 – 2000*, SvJT, 2001.

Sandgren, Claes, *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, TfR 2005, s. 648-659 [cit. Sandgren 2005]

Jareborg, Nils, *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT, 2004.

Peczenik, Alexander, *Juridikens allmänna läror*, SvJT, 2005.

Dawson, Edward C., *QUALIFIED IMMUNITY FOR OFFICERS' REASONABLE RELIANCE ON LAWYERS ADVICE*, Northwestern University

Law Review 110, no. 3: 525-588. Academic Search Complete, EBSCOhost, 2016.

Gross, John P., *Judge, Jury, and Executioner: The Excessive Use of Deadly Force by Police Officers.*, Texas Journal On Civil Liberties & Civil Rights 21, no. 2: 155-181. SocINDEX with Full Text, EBSCOhost, 2016.

Metzer, Ryan E., *Qualified Immunity and Constitutional-Norm Generation in the Post-Saucier Era: "Clearly Establishing" the Law Trough Civilian Oversight of Police.*, Texas Law Review 92, no. 5: 1277-1315. Business Source Complete, EBSCOhost, 2014.

Flanders, Chad & Welling, Joseph, *POLICE USE OF DEADLY FORCE: STATE STATUTES 30 YEARS AFTER GARNER*, St. Louis University Public Law Review, 35 , 1, pp. 109-156, Academic Search Complete, EBSCOhost, January 2016.

Ross, Darrell L., *Plumhoff v. Rickard: Clarifying the Use of Deadly Force and Qualified Immunity [notes].*, Criminal Justice Review no.2: 244, HeinOnline, EBSCOhost, 2016.

Henning, Karen McDonald., "REASONABLE" *POLICE MISTAKES: FOURTH AMENDMENT CLAIMS AND THE "GOOD FATIH" EXCEPTION AFTER HEIEN.*, St. John's Law Review 90, no. 2 (Summer2016): 271-327. Business Source Complete, EBSCOhost. 2016.

Nunes, Iesha S., *HANDS UP, DON'T SHOOT: POLICE MISCONDUCT AND THE NEED FOR BODY CAMERAS.*, Florida Law Review 67, no. 5: 1811. Supplemental Index, EBSCOhost, September 2015.

Elektroniska källor

Norée, Annika, *Dödande polisskott*, krönika publicerad på Karnov groups hemsida, <http://www.karnovgroup.se/om-oss/kunskap-och-reflektioner/dodande-polisskott> (hämtad 2016-12-28).

Hur ofta använder polisen skjutvapen? – svar på vanliga frågor om polisens användning av skjutvapen, publicerad på Polisens hemsida 2016-05-04, <https://polisen.se/Om-polisen/Sa-arbetar-Polisen/Polisens-befogenheter/Polisens-ratt-att-anvanda-skjutvapen/Hur-ofta-anvander-polisen-skjutvapen--/> (hämtad 2016-12-28).

Fatal Force, statistik över hur många personer som dödats av polis under 2016, publicerad på Washington Post hemsida,
<https://www.washingtonpost.com/graphics/national/police-shootings-2016/>
(hämtad 2017-01-03)

Fatal Force, statistik över hur många personer som dödats av polis under 2016, publicerad på Washington Post hemsida,
<https://www.washingtonpost.com/graphics/national/police-shootings/> (hämtad 2017-01-03)

Befolkningsantal, statistik över befolkningsantal i olika länder år 2015, publicerad på Globalis hemsida,
<http://www.globalis.se/Statistik/Befolkningsantal> (hämtad 2017-01-03)

Rapporter från polisen

Nationella operativa avdelningen, *Polismyndighetens användning av särskilda hjälpmedel för våldsanvändning: Statistik från 1990 – 2015*, Utvecklingscentrum Stockholm, 2016-07-15.
<https://polisen.se/Global/www%20och%20Intrapolis/Ovriga%20rapporter/Polisens%20v%C3%A5ldshj%C3%A4lpmedel%201990-2015%20extern.pdf>
(hämtad 2017-01-03)

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1969 s. 425

NJA 1970 s. 58

NJA 1971 s. 245 (NJA 1971:45)

NJA 1971 s. 442

NJA 1978 s. 356

NJA 1990 s. 210

NJA 1993 s. 324 (NJA 1990:54)

NJA 1994 s. 48

NJA 1995 s. 661

NJA 1996 s. 460

NJA 1999 s. 460

NJA 2006 notis 26

NJA 2012 s. 45

NJA 2013 s. 336

HD:s protokoll vid tillståndsprövning 2016-06-20, mål nr B 1727-16

Tingsrätterna

Attunda tingsrätt dom 2016-06-23 mål nr. B 6702-15

Eskilstuna tingsrätt dom 2016-02-05 mål nr. B 2184-15

Göteborgs tingsrätt, mål nr. B 7023-01, 26 mars 2002

Jönköpings tingsrätt, mål nr. B 458-01, dom 2001-11-12

Jönköping tingsrätt dom 2016-09-01 mål nr. B 435-16

Malmö tingsrätt dom 2016-09-20 mål nr. B 793-16

Stockholm tingsrätt dom 2016-03-03 mål nr. B 12230-14

Södertälje tingsrätt dom 2016-04-13 mål nr. B 28 25-15

Södertörns tingsrätt 2015-04-08, mål nr B 8818-14

Södertörns tingsrätt dom 2016-11-08, mål nr B 12163-15

Hovrätterna

Svea Hovrätt 2016-03-10, mål nr B 4177-15

Europadomstolen

Mc Cann and Others v. United Kingdom (21 ECHR 97 GC), 1995-09-27.

Tzekov v. Bulgaria (no. 45500/99), 2006-02-23.

Juozaitienė and Bikulcius v. Lithuania (no. 70659/01), 2005-05-19.

The Supreme Court (USA)

Terry v. Ohio, 392 U.S. 1 (1968).

Tennessee v. Garner, 471 U.S. 1 (1985).

Malley v. Briggs, 475 U.S. 335, 341 (1986).

Anderson v. Creighton, 483 U.S. 635, 640 (1987).

Graham v. Connor, 490 U.S. 386 (1989).

People v. Couch, 461 N.W.2d 683, 684 (Mich. 1990).

Saucier v. Katz, 533 U.S. 194, 201 (2001).

Brosseau v. Haugen, 543 U.S. 194 (2004).

Scott v. Harris, 550 U.S. 127 (2007).

Plumhoff v. Richard, 572 U.S. __ (2014).

Mullenix v. Luna, 577 U.S. __ (2015).

Underinstanser (USA)

Will v. Michigan Department of State Police, 491 U.S. 58, 109 S. Ct. 2304, 105 L. Ed. 2d 45 (1989)

Wood v. Moss, 134 S. Ct. 2056, 2061 (2014)